

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická

Vady řeči a verbální projev dětí mladšího školního věku

Závěrečná práce programu Učitelství pro základní školy

Liberec 2013

Autorka

Lenka Jaklová

Vedoucí závěrečné práce

MgA. Zuzana Bubeníčková

Technická univerzita v Liberci

**FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A
PEDAGOGICKÁ**

Katedra: Katedra primárního vzdělávání
Studijní program: M7503 Učitelství pro základní školy
Studijní obor: Učitelství pro 1. stupeň základní školy

**VADY ŘEČI A VERBÁLNÍ PROJEV DĚTÍ
MLADŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU
SPEECH DISORDERS AND VERBAL
DISCOURSE OF YOUNG LEARNERS**

Diplomová práce: 11-FP-KPV-0061

Autor:
Lenka JAKLOVÁ

Podpis:

Vedoucí práce: MgA. Zuzana Bubeníčková

Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
83	29	30	3	28	7

V Liberci dne:

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Lenka Jaklová**
Osobní číslo: **P08000215**
Studijní program: **M7503 Učitelství pro základní školy**
Studijní obor: **Učitelství pro 1. stupeň základní školy**
Název tématu: **Vady řeči a verbální projev dětí mladšího školního věku**
Zadávající katedra: **Katedra primárního vzdělávání**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíl:

Cílem DP jsou elementární základy správného mluveného projevu, dechové, hlasové a artikulační ústrojí a jejich funkce.

Dále zpracování nejběžnějších poruch a vad řeči.

V praktické části navázat na tuto problematiku pozorováním úrovně verbálního projevu žáků v konkrétní základní škole.

V rámci souvislé praxe zkoumat problémy mluveného projevu jednotlivých žáků.

Pokusit se využít jednotlivých mluvních cvičení a možnosti nápravy.

Prostřednictvím cvičného učitele doporučit rodičům žáků odbornou logopedickou nápravu.

Požadavky:

Prostudovat odbornou literaturu.

Pravidelně konzultovat s vedoucím práce.

Pravidelný kontakt s dětským kolektivem, který má být zkoumán.

Metody:

Metodou pozorování získat potřebné údaje k závěrečnému vyhodnocení problémů verbálního projevu ve vybraném kolektivu žáků.

Prostřednictvím rozhovoru zmapovat nejběžnější příčiny negativních vlivů na dětskou řeč.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

KUTÁLKOVÁ, D.: Budu správně mluvit: chodíme na logopedii. Grada, Praha 2011

PÁVKOVÁ, B.: Jak se kluci a holky učili říkat L, ĎŤŇ, CSZ, ČŠŽ, R a Ř: logopedie pro děti od 4 do 7 let. Computer Press, Brno 2007

TINKOVÁ, E.: Rétorika, aneb, Řeč jako nástroj: praktický průvodce řečí těla a verbální komunikací. Computer Media, Kralice na Hané 2010

PEUTELSCHMIEDOVÁ, A.: Mařenko, řekni Ř: aby to dětem dobře mluvilo. Grada, Praha 2007

TOMAN, J.: Jak dobře mluvit. Svoboda, Praha 1981

Vedoucí diplomové práce:

MgA. Zuzana Bubeníčková

Katedra primárního vzdělávání

Datum zadání diplomové práce: **5. prosince 2011**

Termín odevzdání diplomové práce: **20. dubna 2013**

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.

děkan

L.S.

doc. PaedDr. Jaroslav Perný, Ph.D.

vedoucí katedry

V Liberci dne 19. prosince 2011

Čestné prohlášení

Název práce: Vady řeči a verbální projev dětí mladšího školního věku
Jméno a příjmení autora: Lenka Jaklová
Osobní číslo: P08000215

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má diplomová práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé diplomové práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne:

.....
Lenka Jaklová

Poděkování

Děkuji paní MgA. Zuzaně Bubeníčkové za odborné vedení této práce.

Dále bych chtěla poděkovat svým rodičům za podporu při mém studiu.

Poděkování patří mému příteli za trpělivost a obětavost při tvorbě mé práce.

Abstrakt

Tato práce se zabývá vadami a poruchami řeči v mluveném projevu dětí mladšího školního věku. V úvodu se zabýváme řečí a k té náleží dýchací ústrojí, hlasové ústrojí a artikulační ústrojí. Dále je zde kapitola zaměřená na tvorbu hlásek s výstižnými obrázky, jak dané hlásky správně tvořit. V následující kapitole představujeme nejběžnější poruchy a vady, s kterými se můžeme u dětí mladšího školního věku setkat a které nás zajímají. V praktické části jsme zkoumali skupinu dětí, kde bylo ve třídě mnoho vad a poruch. Na nich jsme provedli rozbor jejich řeči a poté formou cvičení se pokusili o nápravu poruch. K porovnání počátečního stavu se stavem po nápravě můžeme říci, že vybraná cvičení a jejich koncepce pomohla ke zlepšení.

Klíčová slova:

Vady, poruchy, řeč, dechové ústrojí, hlas, artikulace, hlásky, logopedie.

Abstract

This piece of work focuses on speech defects and disorders in young learners' verbal discourse. In the introduction we describe speech, moreover it covers respiratory organs, voice system and articulatory organs. Next, a chapter devoted to speech forming with additional pictures of correct pronunciation of particular sounds follows. In another chapter, the most common disorders and defects that can be observed with young learners, are the matter of interest. In the practical part, a specific group of children with increased occurrence of speech defects and disorders was examined. Analysis of their speech was performed and after that, through the form of exercises we tried to eliminate the discovered disorders. It can be concluded that by comparison of the starting point and the outcome after the rehabilitation the chosen exercises and their conception helped to improvement.

Key words:

Defects, disorders, speech, respiratory organs, voice, articulation, sounds, logopedy.

Obsah

1	Úvod	13
2	Řeč	15
2.1	Dýchací ústrojí	17
2.1.1	Nádech a výdech	18
2.1.2	Typy dýchání.....	18
2.2	Hlasové ústrojí	18
2.2.1	Způsob tvoření hlasu	19
2.2.2	Vlastnosti hlasu	19
2.2.3	Hlasová hygiena	19
2.3	Artikulačního ústrojí	20
2.3.1	Artikulační orgány	20
2.3.2	Rezonanční dutiny.....	21
2.4	Hlásky	21
2.4.1	Artikulace jednotlivých hlásek.....	22
3	Vývoj dětské řeči	33
3.1	Podmínky pro správný vývoj řeči	33
3.1.1	Vnější faktory.....	33
3.1.2	Vnitřní faktory.....	33
3.2	Vývojová období.....	34
4	Vady a poruchy řeči.....	38
4.1	Logopedie.....	38
4.2	Nejběžnější vady a poruchy řeči	38
4.2.1	Vývojové poruchy	38
4.2.2	Vývojová nemluvnost	39

4.2.3	Afázie	39
4.2.4	Neurotické poruchy řeči	39
4.2.5	Symptomatické poruchy řeči	40
4.2.6	Poruchy hlasu	42
4.2.7	Řeč dětí s dětskou mozkovou obrnou	42
4.2.8	Poruchy zvuku řeči	42
4.2.9	Poruchy plynulosti řeči	43
4.2.10	Poruchy artikulace	43
5	Metodické pokyny potřebné k nápravě řeči	47
5.1	Orientační logopedické vyšetření	47
5.2	Metodika reedukace specifických asimilací	47
5.2.1	Anamnéza	47
5.2.2	Orientační zkoušky dýchání	47
5.2.3	Orientační vyšetření artikulační obratnosti	48
5.2.4	Orientační vyšetření fonemického sluchu	48
5.2.5	Orientační vyšetření výslovnosti	48
5.3	Pomůcky a didaktický materiál	48
6	Úroveň verbálního projevu dnešních dětí	51
6.1	Výzkum řeči u žáků mladšího školního věku	52
6.2	Počáteční analýza řeči	53
7	Kasuistiky	54
8	Závěr	78
9	Použitá literatura	80
10	Přílohy	83

Seznam obrázků

Obrázek 1 Důležitost zraku a sluchu v řeči	15
Obrázek 2 Sluchové ústrojí (upraveno dle Novotný, 2002, s. 152).....	16
Obrázek 3 Orgány dýchací soustavy (Novotný, 2002, s. 66)	17
Obrázek 4 Nádech a výdech (Novotný, 2002, s. 70)	17
Obrázek 5 Postavení hlasivek v klidu a při fonaci (Hála, Sovák, 1955, s. 42).....	19
Obrázek 6 Mluvidla (Kutálková, 1996, s. 17)	20
Obrázek 7 Hláška M	24
Obrázek 8 Hlázky P a B	24
Obrázek 9 Hlázky V a F.....	25
Obrázek 10 Hláška H.....	26
Obrázek 11 Hláška CH	26
Obrázek 12 Hláška J	27
Obrázek 13 Hláška N.....	27
Obrázek 14 Hlázky T a D	27
Obrázek 15 Hláška Ň.....	28
Obrázek 16 Hláška Ť a Ď.....	28
Obrázek 17 Hláška K a G	28
Obrázek 18 Hláška C	29
Obrázek 19 Hlázky S a Z	29
Obrázek 20 Hláška Č	30
Obrázek 21 Hlázky Š a Ž	30
Obrázek 22 Hláška L	30
Obrázek 23 Hláška R	31
Obrázek 24 Hláška Ř	31

Obrázek 25 Rotavibrátor.....	31
Obrázek 26 Zkrácená podjazyková uzdička (Kejklíčková, 2011, s. 31)	40
Obrázek 27 Poruchy skusu (Kejklíčková, 2011, s. 32).....	41
Obrázek 28 Rozštěpové vady obličeje (Kejklíčková, 2011, s. 33)	41
Obrázek 29 Psané písmo žáka D.....	65
Obrázek 30 Čárkování žáka D	65

Seznam tabulek

Tabulka 1 Tabulka hlásek podle znělosti a místa tvoření	22
Tabulka 2 Poloha mluvidel při artikulaci samohlásek (Bezděková, 2008, s. 48, 49).....	23
Tabulka 3 Vývoj výpočtu léčených pacientů u vybraných diagnóz v logopedické péči za roky 2009 – 2011 (Popovič, 2012, s. 4).....	51

Seznam grafů

Graf 1 Výslovnost hlásek u zkoumaných žáků.....	53
Graf 2 Problémové hlásky u žáků.....	53
Graf 3 Analýza hlásek u žáka A	56
Graf 4 Žák A na začátku výzkumu	57
Graf 5 Žák A na konci výzkumu	57
Graf 6 Žák B na začátku výzkumu	60
Graf 7 Žák B na konci výzkumu.....	60
Graf 8 Analýza hlásek u žáka C.....	61
Graf 9 Žák C na začátku výzkumu	63
Graf 10 Žák C na konci výzkumu.....	63
Graf 11 Analýza hlásek u žáka D	64
Graf 12 Žák D na začátku výzkumu	66
Graf 13 Žák D na konci výzkumu	66
Graf 14 Žák E na začátku výzkumu.....	68
Graf 15 Žák E na konci výzkumu	68
Graf 16 Analýza hlásek u žáka F	69
Graf 17 Žák F na začátku výzkumu.....	71
Graf 18 Žák F na konci výzkumu	71
Graf 19 Analýza hlásek u žáka G	72
Graf 20 Žák G na začátku výzkumu	73
Graf 21 Žák G na konci výzkumu	73
Graf 22 Žák H na začátku výzkumu	74
Graf 23 Žák H na konci výzkumu	74
Graf 24 Žák I na začátku výzkumu.....	76

Graf 25 Žák I na konci výzkumu	76
Graf 26 Žák J na začátku výzkumu	77
Graf 27 Žák J na konec výzkumu	77
Graf 28 Problémové hlásky na začátku výzkumu	78
Graf 29 Problémové hlásky na konci výzkumu	78

1 Úvod

Téma Vady řeči a verbální projev dětí mladšího školního věku je velice aktuální, jelikož dětská řeč nekoresponduje se správným vývojem v daném věku dítěte, proto se hledají příčiny jejich vzniku. Během posledních let mělo mnoho dětí odklad školní docházky z důvodu nedostatečně vyvinuté řeči. Špatná výslovnost u některých jedinců přetrvává až do mladšího školního věku. Zabýváme se touto věkovou kategorií, jelikož v tomto období není úroveň výslovnosti v normě. Je potřeba tuto skutečnost napravit.

Z dané věkové skupiny jsme vybrali několik dětí s vadou řeči, rozhodli jsme se je pozorovat a zjistit nejčastější negativní vlivy na jejich řeč. Po zmapování příčin špatného mluveného projevu se pokusíme o nápravu mluvními cvičeními a uvidíme, zda se děti ve své rodné řeči zlepšily.

Náš výzkum se zabývá příčinami vzniku vad a poruch řeči u dětí, kdy se řeč nevyvíjí správně, kdy je potřeba zasáhnout a začít napravit. Také nás zajímá, jak žák ovlivňuje řeč jeho rodičů a domácí čtení.

Z hlediska nápravy nás nejvíce zajímá, kdo může žákovi pomoci s jeho špatnou výslovností. Co k tomu přispívá a co stav zhoršuje.

Toto téma je velice aktuální a nás nejvíce inspiroval článek v Učitelských novinách č. 31 (Štefflová, 2011, s. 10, 11), ve kterém se zmiňují o mateřské škole Na smetance, kde už v předškolním věku provádějí s dětmi logopedická cvičení, aby měly dostatečnou úroveň řeči při svém zápisu do základní školy. Protože vědí, že rodiče na to nemohou být sami a tak se jim snaží tímto způsobem pomoci.

Z našeho pohledu se nám to jeví jako pozitivní, protože mnoho rodičů je překvapeno při zápisu do první třídy základní školy, když jsou informováni o špatné mluvě svého dítěte a nedostatečně vyvinuté řeči a že dítě není přijato do školy. Poté jim zbývá velmi málo času na nápravu, než skutečně dítě nastoupí do školy.

Pokud se rodičům řekne tato informace již v mateřské škole, mají více času na přípravu s dítětem. Na dítě není vyvíjen takový nátlak, dovede se to doučit dříve a potom může v pořádku nastoupit do školy, kde u zápisu uspěje bez komplikací.

Dítě s poruchou řeči a logoped mají spolu pravidelné hodiny, kde spolu procvičují hlásky, hlas, artikulaci či motoriku mluvidel. Logoped jednotlivé hodiny

pojednává formou různých her a vyprávění se zaměřením na řeč. Takto se dítě postupně zlepšuje ve svých dovednostech a jednotlivá cvičení a sezení s logopedem jsou pro něho zajímavá a zábavná.

Pokud dítě dosáhne v rámci sezení s logopedem jistých pokroků, mělo by doma procvičovat naučené schopnosti a nemělo by trávit celý svůj volný čas u počítače či televize. Veškerá mluvnická cvičení by přišla nazmar a mluvidla by se opět otupovala a jednotlivá cvičení by dítě zapomínalo. Tudíž dítě nedosahuje takových pokroků, jaké se očekávají.

Rodiče by měli po příchodu domů s dětmi stále komunikovat a povídat si s nimi. Proto při domácích úkolech svého dítěte by se měli pozastavovat u mluvnických cvičení, ptát se na jednotlivé části těchto úkolů, aby zaměstnávali děti a nutili je mluvit. Myslíme si, že úspěšnost nápravy vad řeči by byla mnohem větší a rychlejší s pomocí rodičů než to nechávat vše jen na učitelích a logopedech.

Některé děti jsou introverti, proto chvíli potrvá, než se rozmluví, ale přesto je nutné se jim věnovat. Mnoho dětí odmítá mluvit z důvodu, že je nikdo doma neposlouchá, rodiče mají mnoho práce a chtějí mít alespoň doma klid od všeho a tak se dětem nevěnují.

2 Řeč

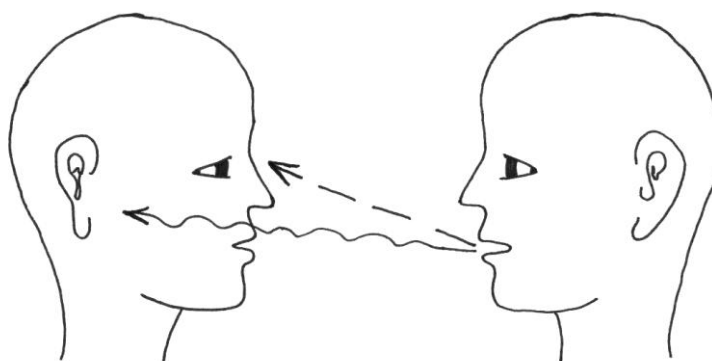
Řeč je sdělovací prostředek, kterým se člověk dorozumívá, sděluje, ale je i nástrojem přijímání informací a znalostí. Při lidské komunikaci jsou nejméně dva účastníci, kde jeden mluví a druhý poslouchá.

Sdělovací prostředky řeči jsou mluvení, písmo, posunky, mimika a neartikulované mluvní projevy. (Kejklíčková, 2011, s. 15)

„Dovednost mluvit připadá lidem samozřejmá. Neuvědomují si, že malému lidskému tvorů trvá až tři roky, a někdy ještě déle, než se naučí správně vyslovovat všechny hlásky.“ (Bezděková 2008, s. 15)

To, že můžeme verbálně (slovně) komunikovat, je podmíněno činností mozku. Levá hemisféra vnímá pravým uchem slabiky, slova a věty. Též zpracovává řečové celky, což je analýza a syntéza slov. Pravá hemisféra naším levým uchem vnímá různé přírodní zvuky, šramot, samotné hlásky a rytmus. Jelikož je řeč a samotné mluvení složitá dovednost, potřebujeme také smysly, nejvíce zrak a sluch. Ústrojí sluchové, jelikož chceme naslouchat sami sobě i ostatním. Poté určité orgány pro naši mluvu, které jsou zařazeny v dýchacím, hlasovém a artikulačním ústrojí.

Dítě potřebuje zkoordinovat zrak a sluch, aby se mohlo verbálně vyjádřit. Na obrázku (Obrázek 1) vidíme potřebu těchto smyslů, bez zraku nevidíme tvar úst a sluch je nutný, abychom mohli zkombinovat sluch a zrak. Kojenec nás vidí a otevírá ústa, aby nás napodoboval, ale ještě nevydává příslušné zvuky.

Obrázek 1 Důležitost zraku a sluchu v řeči

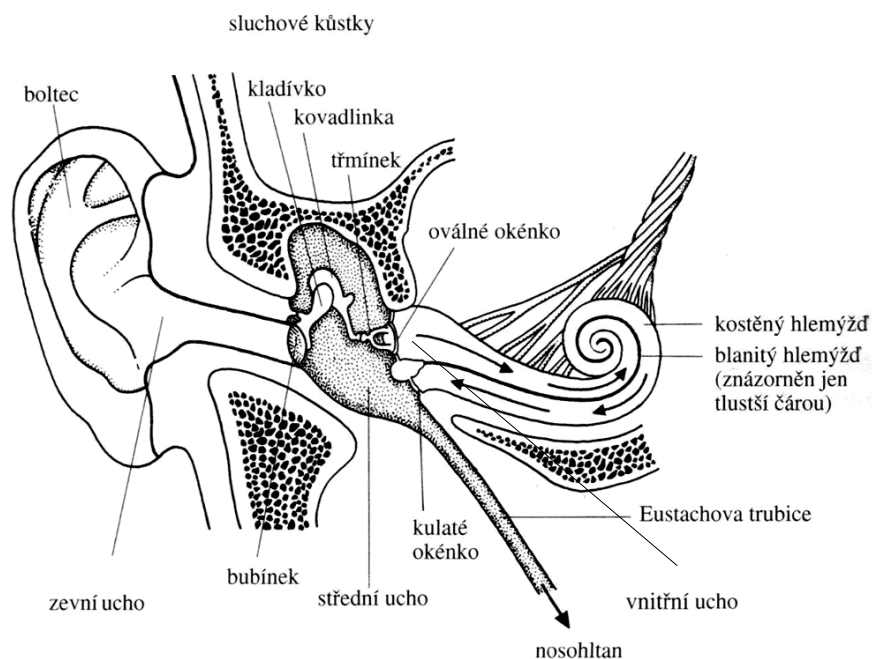
Proto bychom zde zmínili negativní vliv filmů s dabingem, které mají na děti špatný vliv. Dítě si spojuje tvar úst s tím, co slyší, což je špatně, jelikož daný tvar úst neodpovídá danému zvuku.

Zrakové ústrojí je druhým důležitým prvkem pro osvojení správné mluvy, jelikož je ho potřeba při odezírání, vlastní artikulaci, při čtení a jiných aktivitách spojenými s řečí.

Sluchové ústrojí

Sluch je pro nás z hlediska řeči nutný. Jelikož díky němu slyšíme svůj mluvený projev a projev ostatních. Bez sluchu bychom nemohli hodnotit vlastní řeč, což si můžeme všimnout u lidí s vrozenou hluchotou. Ti neodhadnou hlasitost svého projevu a nemohou se tudíž opravit. Jejich řeč je pro nás méně srozumitelná, jelikož nemají zpětnou vazbu.

Řeč závisí také na mluvním vzoru, který od malička slyšíme, protože prostřednictvím něho se nejvíce učíme.

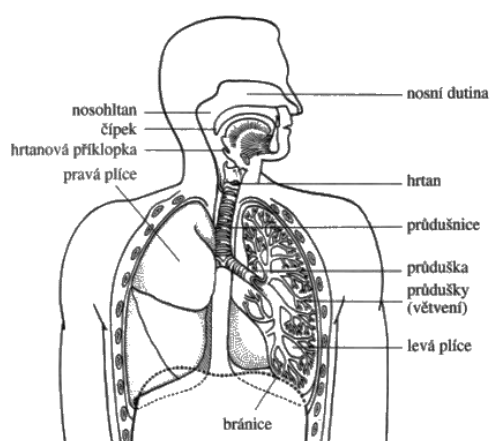

Obrázek 2 Sluchové ústrojí (upraveno dle Novotný, 2002, s. 152)

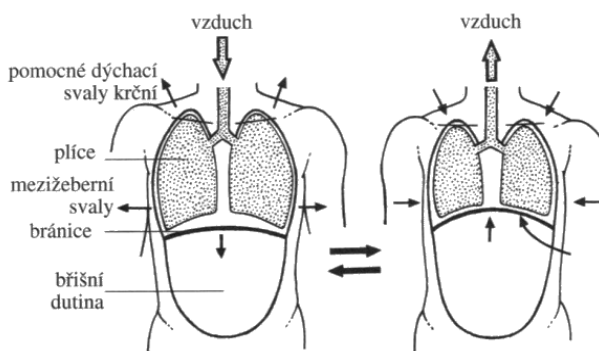
Sluchové ústrojí se skládá, jak vidíme na příslušném obrázku (Obrázek 2), ze tří hlavních částí zevní ucho, střední ucho a vnitřní ucho. Ve vnějším uchu máme boltec, vnější zvukovod a bubínek. Střední ucho je nejdůležitější a nejchoulostivější složka sluchového ústrojí, kde jsou sluchové kůstky (kladívko, kovádlínka, třmínek) a ve vnějším uchu je hlemýžď. (Novotný, 2002, s. 152)

2.1 Dýchací ústrojí

Dýchací ústrojí se rovná respiračnímu ústrojí, jehož orgánem jsou plíce, které vyměňují vzduch. Dýchání lze označit jako pohyb vzduchu, který jde do plic a z plic. Dýchání můžeme rozdělit na vnitřní a vnější. Vnitřní obstarává výměnu plynů mezi krví a tkáněmi. Vnější dýchání zajišťuje výměnu plynů a plicní ventilaci.

Obrázek 3 Orgány dýchací soustavy
(Novotný, 2002, s. 66)

Obrázek 4 Nádech a výdech
(Novotný, 2002, s. 70)

Dýchací soustava, kterou vidíme na obrázku (Obrázek 3), se skládá z nosní dutiny, kde dýchací cesty začínají. Vzduch pokračuje přes nosohltan, čípek, hrtanovou příklopku, která nám zajišťuje, zda budeme dýchat nebo polykat. V hrtanu jsou hlasivkové vazy. V hrudní dutině máme pravou a levou plíc. Průdušnice se dále větví na průdušky a průdušinky. Důležitým orgánem dýchací soustavy je také bránice, která zajišťuje funkci nádechu a výdechu. (Novotný, 2002, s. 66)

2.1.1 Nádech a výdech

Na obrázku (Obrázek 4) je zobrazena bránice při nádechu a výdechu. Nádech je děj aktivní a výdech pasivní. Děti dýchají rychleji než dospělí, ale poměr je stejný.

„Vdech se uskutečňuje pomocí stahů bránice a mezižeberních svalů, které zvětšují objem hrudní dutiny. Bránice, před začátkem vdechu kupolovitě vyklenutá v podobě zvonu, se stahem zplošťuje.“ (Novotný 2002, s. 70)

Správné mluvení je podmíněno správným pravidelným dýcháním. Pokud chceme mluvit, musíme mít dostatečný výdechový proud, který je zdrojem dýchacího ústrojí. (Hájková, 2011, s. 27) Tento výdechový proud také způsobuje zvuky řeči a většina hlásek je tvořena na výdechu.

2.1.2 Typy dýchání

Hrudní (žeberní) dýchání je pro nás většinou automatické a nevnímáme ho, podle názvu se toto dýchání odehrává v hrudníku.

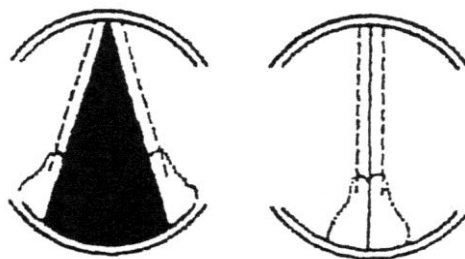
Břišní (brániční) dýchání je dobré cvičit, pomáhá při zpěvu i mluvení, pokud ho umíme používat. Brániční dýchání vykonává bránice, která je uložena v břiše.

Směšené dýchání je kombinace obou předešlých dýchání.

2.2 Hlasové ústrojí

Hlasové ústrojí (fonační) se nalézá v hrtanu, kde jsou chrupavky, vazy, svalstva a sliznice. Nejdůležitější jsou hlasivkové vazy – hlasivky. Hlasivky jsou podélné svaly složené z vazů a svalů. (Sovák, 1986, s. 86) Pomocí jejich napínání, oddalování a přibližování se mění šterbina, mezi nimi prochází výdechový proud a ten hlasivky při nárazu rozkmitá, což vidíme na obrázku (Obrázek 5). (Hájková, 2011, s. 36)

Podle Hály a Sováka (1955, s. 46) hlas nevzniká rozkmitáním hlasivek, ale spolu s hlasivkami vlněním vzdušného sloupce nad hlasivkami.

Obrázek 5 Postavení hlasivek v klidu a při fonaci (Hála, Sovák, 1955, s. 42)

2.2.1 Způsob tvoření hlasu

Měkký hlasový začátek – vzniká plynulým zesílením, kdy využívá veškerý výdechový proud a je šetrný k hlasivkám.

Dyšný hlasový začátek – hlasivky se k sobě neúplně přibližují a část vzduchu uniká, tím slyšíme šelest.

Tvrdý hlasový začátek – uslyšíme ho, pokud náhle výdechový proud rozrazí sevřené hlasové štěrby. (Sovák, 1986, s. 87)

2.2.2 Vlastnosti hlasu

Síla – závisí na rozkmitu hlasivek a rezonančních dutin, kterými prochází dané množství výdechového proudu. Čím je větší výdechový proud, tím je hlas silnější. např. řečníci s dobře vyvinutým hrudníkem mají silnější hlas.

Výška – „Rozpětí lidského hlasu je před mutací asi jeden a půl oktávy a u dospělých asi dvě oktávy. Při běžné konverzaci ovšem nepřesahuje rozsah sexty.“ (Toman 1981, s. 43)

Barva – barva hlasu je individuální i u jednovaječných dvojčat a většinou odpovídá povaze člověka. (Toman, 1981, s. 43)

2.2.3 Hlasová hygiena

Hlasové poruchy vznikají špatným užíváním hlasu. Lze tomu předejít hlasovou hygienou, která je pro děti předškolního a školního věku nezbytná. U dospělých bychom ji také doporučili, jelikož je spousta zaměstnání, kde jsme na hlasu závislí. Je

nutné hlas tvořit lehce s měkkým hlasovým začátkem, nemluvit příliš nahlas a hlas mít v přirozené výšce. U žáků je doporučeno, aby mluvili srozumitelně, než hlasitě. (Hála, Sovák, 1955, s. 82, 83)

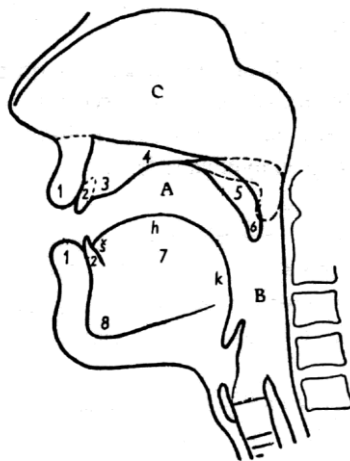
2.3 Artikulačního ústrojí

Artikulační ústrojí nalezneme v dutině ústní, nosní a hltanové. Tyto dutiny máme především pro přijímání potravy, ale je zde i funkce artikulační a rezonanční.

2.3.1 Artikulační orgány

Díky artikulačním orgánům, také se jim říká mluvidla, nezní všechny hlásky stejně a můžeme je kombinovat, abychom řekli to, co naše mysl chce.

Jak vidíme na obrázku (Obrázek 6). A – dutina ústní, B – dutina hrdelní, C – dutina nosní. Mezi artikulační orgány patří rty (1), zuby (2), alveolární výstupek (3), tvrdé patro (4), měkké patro (5), čípek (6), jazyk (7) a jeho části. Špička jazyka (š), hřbet jazyka (h), kořen jazyka (k) a dolní čelist (8). (Kutálková, 1996, s. 17)

Obrázek 6 Mluvidla (Kutálková, 1996, s. 17)

Artikulace při jednotlivých hláskách se mění podle postavení jednotlivých artikulačních orgánů. Při samohláskách prochází výdechový proud bez překážek a

volně. Na rozdíl od souhlásek, kdy je pomocí artikulačních orgánů vytvořena určitá překážka. (Sovák, 1986, s. 89)

2.3.2 Rezonanční dutiny

Pro naši práci jsou důležité i rezonanční dutiny, jelikož s jejich pomocí žáci poznají, zda danou hlásku správně tvoří. Rozeznáváme nepohyblivé a pohyblivé rezonanční dutiny.

Nepohyblivými rezonančními dutinami rozumíme, dutiny, které se při výdechovém proudu nechvějí. Do této skupiny řadíme stěny dutiny nosní, nosohltanové, horní čelist s tvrdým patrem a zuby.

Pohyblivé rezonanční dutiny jsou velice významné při práci s hlasem, jelikož na sobě vidíme, zda zvuk tvoříme správně či špatně. Rty, tváře, jazyk, měkké patro a stěny hltanové patří do skupiny pohyblivých rezonančních dutin. (Sovák, 1986, s. 88)

2.4 Hlázky

Hlázka je nejmenší součástka řeči. Při správné artikulaci vzniká ze zvuku hlázka, z hlásek slova a ze slov věty.

„Hlázky se dělí na samohlázky a souhlázky. Spisovná čeština má pět samohlásek; podle svého trvání jsou samohlázky krátké: a, e, i, o, u a dlouhé á, é, í, ó, ú. Kromě těchto jednoduchých samohlásek má spisovná čeština jednu dvojhlásku: ou; ve slovech přejatých (původem nečeských) a v citoslovcích bývá dvojhláska au. Spisovná čeština má dvacet pět souhlásek: b, c, č, d, d', f, g, h, ch, j, k, l, m, n, ň, p, r, ř, s, š, t, t', v, z, ž.“ (Dolejší 2001, s. 25)

Pro náš výzkum je nutné poznamenat, že žáci dělají mnoho chyb ve výslovnosti z důvodu pochybností, zda daná hlázka je znělá či neznělá, což lze zjistit právě poslechem – zda se jim chvějí rezonanční dutiny, či nikoliv. Tabulka (Tabulka 1) ukazuje přehled souhlásek a místa jejich tvoření (vzniku). Což je důležité vědět pro artikulaci a rezonanci dané hlázky. Kombinací tabulek autorů Bezděkové (2008, s. 48) a Hály a Sováka (1955, s. 165) jsme vytvořili tabulku, která je vyhovující pro náš výzkum.

Tabulka 1 Tabulka hlásek podle znělosti a místa tvoření

podle způsobu tvoření		podle místa tvoření												podle sluchového dojmu			
		retoretné		retozubné		dásňové				tvrdo patrové		měkko patrové			hrtanové		
						přední		zadní									
znělé/neznělé		n	z	n	z	n	z	n	z	n	z	n	z				
zavěrové	ústní	P	B			T	D			Ť	Ň	K	G				
	nosní		M				N										
polozávěrové						C		Č									
úžinové	středové			F	V	S	Z	Š	Ž		J	CH		H			
	bokové						L										
	kmitavé						R Ř										
podle tzv. tvrdosti		tvrdé								měkké		tvrdé					
podle druhu artikulačního orgánu		retné				jazyčné								hlasivkové			

2.4.1 Artikulace jednotlivých hlásek

Artikulaci hlásek jsme seřadili dle doporučeného pořadí při výuce výslovnosti, ale toto pořadí se může měnit, pokud jsou potřeby žáka jiné. Pořadí není závazné, ale je řazeno podle náročnosti. Vždy se žáky musíme postupovat od snadného ke složitějšímu.

A, E, I, O, U, M, B, P, F, V, H, CH, J, N, D, T, Ť, Ď, Ň, K, G, C, S, Z, Č, Š, Ž, L, R, Ř.

Artikulace samohlásek

Hláška A

Jazyk leží na spodní části dutiny ústní, ústa otevřená a rty volné. Je první použitou hláskou, ale je i nejméně náročná. „Při nácviku samohlásky a – á nejprve dítěti ukážeme polohu jazyka: uvolníme jazyk, lehce jej opřeme o dolní řezáky a široce otevřeme ústa.“ (Dolejší 2001, s. 26)

Hláška E

Žák skousne a roztáhne koutky do mírného úsměvu, jazyk mírně dopředu a nahoru. V této poloze vznikne zvuk podobný hlásce E. Hlášky A a E se často zaměňují, jsou zde důležitá rozlišovací cvičení.

Hláška I

Hlásku I vytvoříme z hlásky E, posuneme jazyk dopředu a roztáhneme ústa do širšího úsměvu. Poté pak zazní hláška I.

Hláška O

Hlásku O vytvoříme z hlásky A, dítě opakuje hlásku A, přitom zaokrouhlí rty, jazyk posune dozadu a v tomto okamžiku uslyšíme hlásku O.

Hláška U

Dítě vyslovuje hlásku O a přitom „vyšpulí“ rty, jazyk se posouvá vzad. V tomto postavení zazní hláška U.

Tabulka (Tabulka 2) ukazuje řazení českých samohlásek, od nejotevřenější k nejuzavřenější hlásce. Tím také vzniká krásné cvičení na protáhnutí rtů, kdy se ústa pohybují od samohlásky A k U a poté zpět.

Tabulka 2 Poloha mluvidel při artikulaci samohlásek (Bezděková, 2008, s. 48, 49)

A	E	I	O	U
				
				

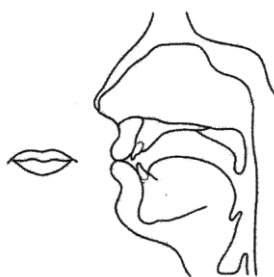
Artikulace dvojhlásek

Výslovnost dvojhlásek (difting) dětem nedělá problémy, pokud mají správnou výslovnost u hlásek A, O, U. Pokud tak není, tak nacvičujeme nejdříve hlásky odděleně a poté spojujeme ve dvojhlásky.

Artikulace souhlásek

Hláška M

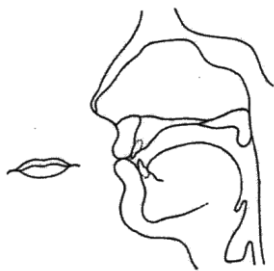
Žák nejdříve vyslovuje hlásku Á (ústa otevřena do stran). Na obrázku (Obrázek 7) je zřejmé sevření rtů a poté se pokusí vyslovit hlásku Á, přitom se ozve zvuk podobný hlásce M. Tento postup opakujeme.

Obrázek 7 Hláška M

Hláška B

Vyslovujeme hlásku M, přitom si dítě stiskne oba nosní otvory, následně pak vznikne zvuk podobný hlásce B, pokud mu samotná hláška M dělá problémy, může ji nacvičovat jako slabiku MU a dosáhne stejného výsledku.

Obrázek 8 Hlášky P a B

Hláška P

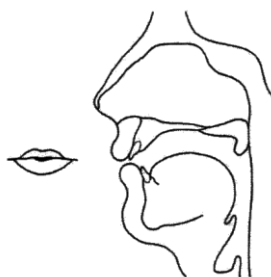
Hlásku P vyvozujeme z hlásky B, jelikož se tvoří podobně, jak je vidět na obrázku (Obrázek 8), kdy hlasitým šeptáním souhlásky B vznikne zvuk podobný hlásce

P. Doporučení: Při nácvičování výslovnosti hlásky P má dítě hřbet ruky přiložený pod bradou, jelikož bude lépe vnímat znění u hlásky B a neznění u hlásky P.

U hlásek M, B, P nacvičujeme nejdříve pevný retný uzávěr. Poté nacvičujeme funkci měkkého patra. Tyto hlásky lze naučit odezíráním.

Hlásky F

Dítě fouká a přitom si jemně přitlačuje spodní ret k horním řezákům. Vznikne zvuk podobný souhlásce F.

Obrázek 9 Hlásky V a F

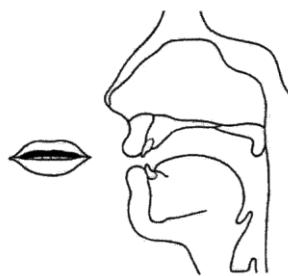
Hlásky V

Vyslovujeme dlouhou samohlásku Ú a ve spojení s krátkými hláskami A, E, I, O, U vzniká ÚA, ÚE, ÚI, ÚO přitom přitiskneme lehce spodní ret k horním řezákům, čímž z ÚA vznikne VA.

U hlásek V, F výdechový proud prochází úžinou vytvořenou mezi horními řezáky a dolním rtem. Zde je důležité cvičení na sluchové rozlišování obou hlásek, jelikož je to zřejmé i na obrázku (Obrázek 9).

Hlásky H

Dítě zavře ústa a provede nádech nosem, při výdechu napodobí zvuk houkání. Vyslovujeme slabiky HA, HE, HI, HO, HU, HOU. Na obrázku (Obrázek 10) je postavení artikulačních orgánů při výslovnosti.

Obrázek 10 Hláška H

Hláška CH

Souhlásku CH vyvodíme ze zvuku smíchu (CHA). Žák zavře ústa a udělá nádech nosem a při výdechu napodobuje smích (CHA CHA CHA). Hláška CH se tvoří v oblasti zadního patra.

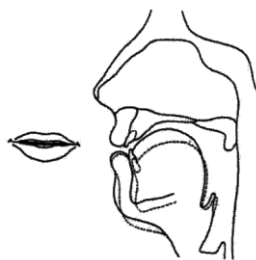

Obrázek 11 Hláška CH

U souhlásek H a CH rozlišujeme znělost a neznělost. Na tyto hlásky navazují rozlišovací cvičení. Jelikož jsou si hlásky vizuálně podobné, což je zřejmé na obrázku (Obrázek 11).

Hláška J

Souhláska vzniká v úžině mezi hřbetem jazyka a předním patrem, kde prochází výdechový proud. To lze vidět na obrázku (Obrázek 12). Vyslovujeme dlouhou samohlásku Í ve spojení s hláskami A, E, I, O, U, podobně jako u souhlásky V, z ÍA, ÍE, ÍÍ, ÍO, ÍU vzniká JA, JE, JI, JO, JU.

Obrázek 12 Hláška J

Hláška N

„Dítě prodlouženě vyslovuje souhlásku M a přitom se snaží oddálit rty a přitisknout hrot jazyka na dásně za horními řezáky: mm, mm, mm, mm. Cvičení opakujeme s dítětem tak dlouho, dokud se nezvuk podobný souhlásce N.“ (Dolejší 2001, s. 54) Postavení rtů a jazyka vidíme na obrázku (Obrázek 13).

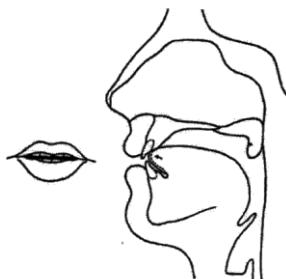
Obrázek 13 Hláška N

Hláška D

Souhlásku D se tvoří ze souhlásky N. Prodlouženě vyslovujeme souhlásku N a přitom si stiskneme oba nosní otvory a vznikne podobný zvuk hlásce D.

Hláška T

Vyvozujeme z hlásky D, žák šeptá souhlásku D, až se ozve souhláška T.

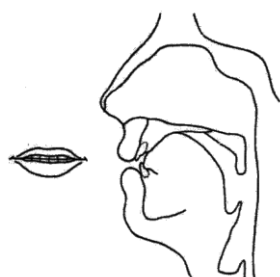

Obrázek 14 Hlášky T a D

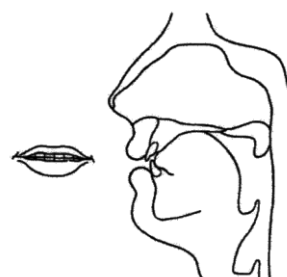
U hlásek T, D, N se hrot jazyka opírá o horní patro za horními řezáky. Hlávka N je na tomto místě držena déle a je spojena s nosní rezonancí. Hlávky T a D mají podobné postavení mluvidel, což je zřejmé na obrázku (Obrázek 14).

Hlávky Ť, Ď, Ň,

„Správná výslovnost měkkých souhlásek Ť, Ď, Ň je pro dítě obtížnější, než výslovnost jejich tvrdých protějšků (T, D, N), proto i výuka výslovnosti těchto souhlásek bude trvat déle.“ (Dolejší 2001, s. 60)

Obrázek 15 Hlávka Ň

Obrázek 16 Hlávka Ť a Ď

Nejdříve vyslovujeme slabiky TA, TE, TY, TO TU a přitom hrot jazyka stlačujeme za dolní řezáky, až se ozve ŤA, ŤE, TI, ŤO, ŤU. Takto pokračujeme i s Ď a Ň. Dále pokračujeme ve slabikách, slovech a větách. Dáváme cvičení na rozlišování naučených hlásek, protože jsou si podobné, což je zřejmé na obrázcích (Obrázek 15 a Obrázek 16).

Hlávka K

Hlávku K vytváříme z hlávky T. Žák vyslovuje zdvojené slabiky TATA, TETE atd. a přitom stlačuje hrot jazyka dolů a mírně dozadu, tím vzniká KAKA, atd.

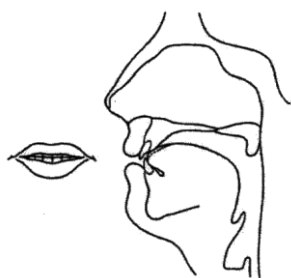
Obrázek 17 Hlávka K a G

Hláška G

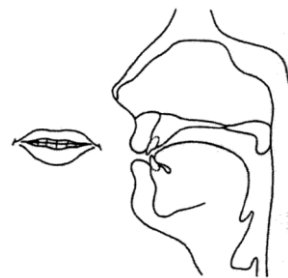
Hlásku G vyvodíme ze souhlásky D, kdy žák vyslovuje zdvojené slabiky DADA, DEDE, DYDY, DODO, DUDU a stlačuje přitom hrot jazyka dolů a mírně dozadu, tím vytvoří GAGA, GEGE, GIGI, GOGO, GUGU. Zde musíme dítěti pomoci se znělostí hlásek, což vidíme na obrázku (Obrázek 17).

Hlášky C, S, Z

„Hlásku „C“ vyvodíme pomocí hlásky „T“ za současného šeptání „S“ prodloužení hlásky „C“ a k vyvození „Z“ využijeme artikulaci hlásky „S“, ke které přidáme zvuk (znělost). Znělost hlásky „Z“ ohmatáme na krku. Úspěšnost nácviku výslovnosti sykavek bývá často ovlivněna stavem chrupu. Nácvik doplňujeme sluchovými cvičeními zaměřenými na rozlišování C – S – Z a také CSZ – ČŠŽ.“ (Bezděková 2008, s. 50) Podobnost těchto hlásek je zřejmá na obrázcích (Obrázek 18 a Obrázek 19).

Obrázek 18 Hláška C

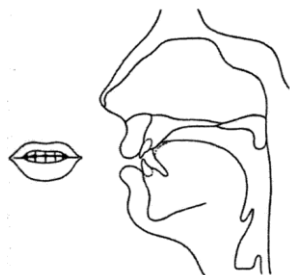

Obrázek 19 Hlášky S a Z

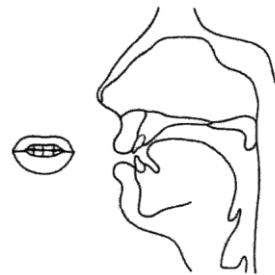
C, S, Z závisí na klešťovitém postavení zubů a na širokém roztažení koutků do stran a přesné poloze hrotu jazyka za dolními řezáky.

Hlášky Č, Š, Ž

Výslovnost těchto hlásek je obdobná jako u C, S, Z, na rozdíl o nich musí být rty zaokrouhlené. Jak je vidět na obrázcích (Obrázek 20 a Obrázek 21).

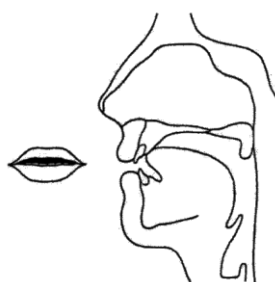
Obrázek 20 Hláška Č

Obrázek 21 Hlášky Š a Ž

Hláška L

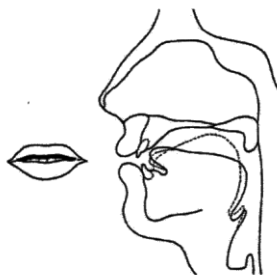
Pokud budeme správně vyslovovat hlásku L máme dobré předpoklady pro hlásku R. Je zde důležitá korekce zrcadlem, kde žák odezírá správnou polohu jazyka. Hlásku L vytvoříme pomocí hrotu jazyka, který opřeme o dásňové výstupky za horními řezáky. Tato hláska potřebuje energický pohyb jazyka od horního patra směrem dolů. Což je viditelné na obrázku (Obrázek 22).

Obrázek 22 Hláška L

Hláška R

U výslovnosti hlásky R je důležitá hybnost jazyka, kterou můžeme zajistit dostatečnou gymnastikou tohoto svalu. Žák před výukou této hlásky musí mít dokonale zvládnutou hlásku D. Hlásku R vytvoříme tak, že okraje jazyka jsou přitisknuty k patru a jeho hrot zůstává volně v ústech, jak vidíme na obrázku (Obrázek 23). V daném okamžiku výdechový proud rozkmitá hrot jazyka a tím vzniká typický hrčící zvuk hlásky R. Tato hláska potřebuje dostatek času na nácvik. V nácviku jsou důležitá následná cvičení s různou kombinací hlásek. Dítě napodobuje různé zvuky s danou hláskou. (DRRR, BRRR, FRRR, VRRR, VRRRKÚ).

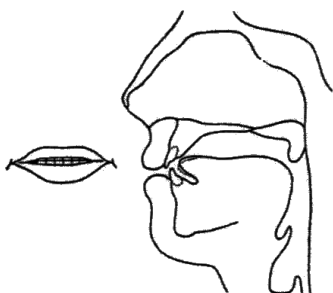
Obrázek 23 Hláška R

Bezděková (2008, s. 50) říká, že už po hláskách N, T, D je dítě schopno začít s hláskou R. Dolejší (2001, s. 82) naopak doporučuje ještě před nácvikem hlásky R, aby dítě již umělo hlásku L, při které je důležité postavení jazyka v ústech.

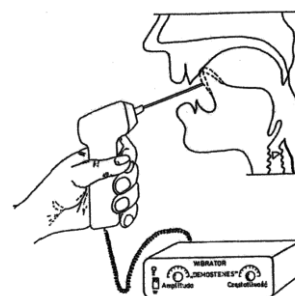
Sdílím názor s panem Dolejším, jelikož postavení jazyka, je u hlásky L podobné s hláskou R, která je pro dítě náročná. Je lepší, když dítě má již zvládnutou část z hlásky L a u R se zaměřuje na rozkmit jazyka.

Hláška Ř

Předpoklad k správné výslovnosti hlásky Ř je správná výslovnost hlásky R. Opět je zde důležitá gymnastika jazyka před začátkem nácviku hlásky Ř. Při vyslovování hlásky Ř směřují horní i dolní řezáky kolmo proti sobě, rty jsou „vyšpulené“ jako při nácviku hlásek Č, Š, Ž nebo roztažené do širokého úsměvu jako při výuce hlásky S. Hrot jazyka směřuje k přední části předního patra. V tomto okamžiku žák vyslovuje hlásku R, až správně vysloví hlásku Ř. Toto složité postavení vidíme na obrázku (Obrázek 24). Opakujeme hlásku R a volné přechody na hlásku Ř.

Obrázek 24 Hláška Ř

Obrázek 25 Rotavibrátor

Pokud žák má problémy s rozvibrováním jazyka u hlásek R a Ř, existuje pomůcka, která mu pomůže jazyk rozvibrovat, rotavibrátor, který vidíme na obrázku (Obrázek 25).

Správná výslovnost hlásek je čerpána z Dolejšího (2001, s. 26–83). Příslušné obrázky a artikulace hlásek jsou z Bezděkové (2008, s. 48–52).

3 Vývoj dětské řeči

Zázemí v rodině je klíčovým aspektem při vývoji dítěte, na kterém je závislý vývoj dětské řeči. Uvádíme v této kapitole období, jak před porodem, kdy může nastat určitá změna, která ovlivní vývoj dítěte a později i řeč. Pak je zde rozdělení i mimo období školního věku, jelikož vada či porucha může vzniknout během celého vývoje dítěte.

3.1 Podmínky pro správný vývoj řeči

Vývoj řeči ovlivňují faktory, které lze rozdělit na vnější a vnitřní. Pro správný vývoj řeči je důležitý správný poměr vnějších a vnitřních faktorů.

3.1.1 Vnější faktory

Sociální prostředí

Správné sociální prostředí by mělo zajistit stimulaci a vzor řeči i chování.

Citová stimulace a stimulace řeči

Pokud dítě citově strádá, nevytváří se mu podmínky pro citový vztah a nemá potřebu komunikovat s rodiči, natož s ostatními. Z hlediska řeči jsou zde zanedbány i napodobovací reflexy a dítě ztrácí potřebu komunikace, protože k tomu není motivováno.

Nadměrná stimulace

Nadměrná stimulace také není vhodná, protože vede k útlumu dítěte, jelikož dané podněty jsou příliš silné, nepříznivě ho ovlivňují i jeho řeč.

3.1.2 Vnitřní faktory

Vnitřní faktory vyplývají z vrozených předpokladů, zdravotního stavu a schopností dítěte.

Dědičnost

Pokud je v předchozí generaci vada nebo porucha, může to ovlivnit vývoj řeči u dítěte.

Funkce centrální nervové soustavy

Pokud jsou ostatní orgány v pořádku a dítě nemluví, může být porucha ve vzájemných vztazích mezi korovými analyzátory a centrální nervovou soustavou. Zde se informace uchovávají a následně částečně zpracovávají.

Vada zrakového ústrojí

Při sníženém vidění nebo při slepotě je dítě ochuzeno o napodobovací reflexy, gestikulaci a mimiku, tím nechápe obsah slova, které slyší.

Vada sluchového ústrojí

Dojde-li k vadě sluchového ústrojí, dochází k blokaci receptivní stránky sdělovacího procesu řeči. Prostřednictvím sluchu můžeme přijímat mluvený projev, který zpracujeme a můžeme reagovat. Pokud je vše v pořádku, je reakce pochopitelná, přiměřená a přirozená.

Řečové orgány

Jedná se o dýchací, hlasové a artikulační ústrojí, které musí být správně vyvinuto a schopno další spolupráce s ostatními orgány. (Sovák, 1978, s. 96)

To potvrzuje naši myšlenku, že pokud na dítě budou rodiče dostatečně mluvit, nebude mít nedostatek řečových podnětů. Pokud rodič bude dítěti na otázky přiměřeně a přirozeně odpovídat, bude jeho posun ve vývoji správný.

3.2 Vývojová období

Nitroděložní období

Prenatální období – před narozením a v období vývoje plodu

Perinatální období – období porodu, v tuto dobu vznikají porodní poškození

Postnatální období – od narození dítěte

Novorozenecké období

(trvá přibližně od narození dítěte až do dvou až čtyř týdnů jeho věku)

Prvním hlasovým projevem je křik ihned po narození. Dítě začíná samostatně dýchat.

Kojenecké období

(od jednoho měsíce do jednoho roku věku dítěte)

V **prvním měsíci** začíná předřečové období, při kterém se děti vyjadřují reflexním křikem „á“, pomocí křiku dávají najevo své pocity. Při kojení vzniká první stimulace svalů úst – významná pro artikulaci a také první komunikaci mezi matkou a dítětem.

Ve **druhém měsíci** už vyjadřuje libost či nelibost a začíná si broukat.

Ve **třetím měsíci** dítě napodobuje melodie zvuků a běžně si brouká.

Ve **čtvrtém měsíci** se obrací za zvukem, žvatlá a nahodile spojuje souhlásky a samohlásky.

V **pátém měsíci** reaguje na říkanky a opakuje rytmus, sleduje pohyb mluvidel, intonaci a mimiku a snaží se napodobit zvuky z okolí.

V **šestém měsíci** pomocí nápodoby žvatlá a snaží se napodobit intonaci a rytmus, rozvíjí pasivní slovní zásobu.

V **sedmém měsíci** vyslovuje některé slabiky, reaguje na melodii, gesta a mimiku mluvčího.

V **osmém měsíci** opakuje slabiky a účastní se her typu „paci, paci“.

V **devátém měsíci** dítě zdvojuje slabiky a začíná rozumět řeči a reakce na „ne“ a „tytyty“.

V **desátém měsíci** se objevují první slova a rozvíjí se pasivní slovní zásoba, přesnější artikulace slabik.

V **jedenáctém měsíci** rozumí významu řeči v kontextu, stále je pro porozumění důležitá mimika, intonace, gesta a slabika je pro dítě smysluplné slovo.

Ve **dvanáctém měsíci** rozumí a reaguje na řeč, sleduje mluvčího, napodobuje řeč, opakuje činnost, slovo, když je zdrojem smíchu.

Období batolete

(od prvního do třetího roku jedince)

V **prvním roce** vyslovuje první slova jako máma, táta, ale ještě nechápe jejich význam. Chápe je spíše emocionálně. V tomto období je důležitá komunikace dítěte a příbuzných, která je nutná pro rozvoj řeči. Zde začíná první mluvní projev dítěte, první řeč.

V **polovině druhého roku** napodobuje dospělé a mluví zpravidla v jednoduchých větách o dvou až třech slovech. V tomto období dítě spoustu slov špatně vyslovuje, ale není to bráno jako problém.

„Mezi 2 – 3 rokem je dítě ve stadiu rozvoje komunikační řeči. Pomocí řeči se učí dosahovat drobné cíle, vidí, že řečí může usměrňovat dospělé, což se dítěti líbí a snaží se s dospělými komunikovat stále častěji.“ (Klenková 2000, s. 13)

Předškolní věk

(od tří do šesti let)

Začátek tohoto období bývá ovlivněno nástupem do mateřské školy.

Kolem **třetího roku** dítěte obvykle mluví souvisle a vypráví o tom, co zažilo a vidělo. Je ve stadiu logických pojmů, neustále se ptá. Dospělí by dítěti měli odpovídat, zvětšuje se jim jejich pasivní slovní zásoba.

Na přelomu třetího a čtvrtého roku se vyjadřuje přesněji, obsahově i formálně. Následně kolem **čtvrtého roku** má dostatečně vyvinutou řeč, aby se mohlo dorozumívat nejen v rodině, ale i v předškolním zařízení.

V **pěti letech** se řeč zdokonaluje z hlediska obsahové stránky i výslovnosti. V tuto dobu už bychom měli výrazněji vnímat dětskou řeč.

Mladší školní věk

(šest až dvanáct let)

Zpravidla v šesti letech dítě nastupuje do první třídy základní školy. Mladší školní věk začíná spíše nástupem do školy, než samotným dosažením daného věku.

V **šesti letech** pracuje dítě přibližně se 3 500 až 4 000 slov. Řeč je plně vyzrálá a dítě je připraveno do školy. Jestliže vývoj správně postupuje, dítě rozšiřuje slovní zásobu a již dále nebývají zřejmé žádné vady řeči.

Vývojová období podle Bezděkové (2008, s. 8, 9), Klenkové (2000, s. 13) a Dolejšího (2001, s. 11–13).

4 Vady a poruchy řeči

Vada může být vrozená či zděděná odchylka funkce, procesu, rysu nebo vlastnosti od normality. (Dvořák, 2007, s. 208)

Porucha je porušení, odchylka nebo změna funkce, rysu, vlastnosti a procesu výrazně odlišné od normy. (Dvořák, 2007, s. 148)

O vadách většinou mluvíme, jestliže vznikly během prenatálního, perinatálního období. Poruchy jsou většinou získané během života.

Do sedmi let věku dítěte můžeme nesprávnou výslovnost považovat za vývojový jev, později už za vadu. (Kutálková, 1996, s. 87)

4.1 Logopedie

Jedná se o spojení dvou řeckých slov *logos* – slovo, řeč a *paideia* – výchova. Do češtiny lze přeložit jako výchova k řeči.

Logopedie je věda, která se zabývá výchovou, vzděláváním, socializací a následnou komplexní péčí o jedince s narušenou komunikační schopností a prevencí proti vzniku těchto vad. (Klenková, 2000, s. 9)

4.2 Nejběžnější vady a poruchy řeči

Do nejběžnějších vad a poruch řadíme ty, které se nejvíce vyskytují u dětí mladšího školního věku a mohou ovlivňovat další vývoj u dětí. Zabýváme se zde i poruchami méně častými, ale většina logopedické literatury se o nich zmiňuje.

4.2.1 Vývojové poruchy

Jedná se o vývojové poruchy řeči způsobené opožděním, omezením, či přerušením, nebo zda se vývoj řeči nevydal špatnou cestou.

Opožděný vývoj řeči

U opožděného vývoje může být příčinou opožděný vývoj centrální nervové soustavy, dědičnost, nedoslýchavost, nepodnětné a nestimulující prostředí, které dítěti nevěnuje pozornost. Tuto příčinu je nutno napravit, vyléčit či s ní dále počítat v rehabilitaci.

Přerušený vývoj řeči

Pokud se komunikační schopnosti vyvíjeli celou dobu dobře, ale dítě náhle prodělalo nemoc či psychický šok, došlo k přerušení správného vývoje řeči. V tomto případě je důležité, aby dítě dostalo odbornou péči, přerušený vývoj řeči je možné opět napravit a vrátit ho zpět do normy.

Omezený vývoj řeči

Ve vývoji je určitá překážka nebo omezení, proto se řeč vyvíjí pomaleji, trvá déle než žákova řeč dospěje na správnou úroveň.

Scestný vývoj řeči

Tento vývoj nepostupuje podle normy a v určité fázi vývoje se začne ubírat nesprávnou cestou.

Rozdělení dle Kejklíčkové (2011, s. 23, 24), Hály a Sováka (1955, s. 199, 200).

4.2.2 Vývojová nemluvnost

„Zdravý kojenec v přiměřených společenských podmínkách nemluví, protože k tomu nemá ještě příslušné fyziologické předpoklady.“ (Klenková 2000, s. 18)

Vývojová dysfázie patří mezi vývojovou nemluvnost a řadíme ji k centrálním vadám řeči. U dysfázie je důležitá diferenciatní diagnostika, kde musíme odlišit nemluvnost jako důsledek sluchových vad, při sníženém intelektu či odlišit dysfázii od vady výslovnosti (dyslalie), mutismu.

4.2.3 Afázie

„Afázie se charakterizuje jako ztráta již vyvinutých, naučených schopností dorozumívat se mluvenou nebo psanou řečí v důsledku organického poškození.“ (Klenková 2000, s. 21) Jedná se například o zranění v důsledku úrazu hlavy, poranění mozku, či po prodělání mozkové příhody.

4.2.4 Neurotické poruchy řeči

Funkční poruchy vyšší nervové soustavy se nazývají neurotické poruchy a jsou podmíněné změnou sociálních vztahů. (Klenková, 2000, s. 22)

„**Mutismus** (oněmění) je náhlá ztráta již vyvinuté řeči. Příčinou může být úlek, duševní úraz, velké vzrušení nebo totální vyčerpání.“ (Klenková 2000, s. 22) Pomoci může psycholog nebo psychiatr, ale tyto postižení vyžadují odbornou péči.

„**Elektivní mutismus** (výběrová ztráta řeči) je spojen s negativistickým postojem. Projevuje se útlumem řeči za určitých okolností a vůči určitým osobám.“ (Klenková 2000, s. 22)

Surdomutismus, kdy se jedná o oněmění a útlum slyšení. Toto postižení se vyskytuje poměrně málo. Zde musí pomoci psychiatr nebo psychiatrická léčba hysterie. (Klenková, 2000, s. 23)

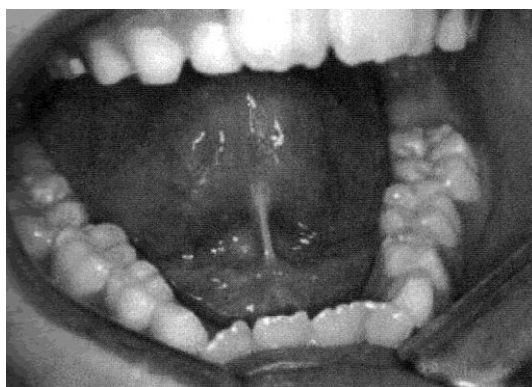
4.2.5 Symptomatické poruchy řeči

Jsou poruchy komunikační schopnosti, které vyplývají z jiného dominantního postižení. Tím může být postižení sluchové, zrakové, mentální, tělesné postižení, epilepsie, duševní nemoci.

Poruchy řeči při vrozených vadách mluvních orgánů

Zkrácená podjazyková uzdička

„Normální uzdička je sliznicí pokrytý tenounký vazivový pruh ve střední rovině na dolní straně jazyka, která zřetelně napíná při plazení jazyka špičkou mířící nahoru.“ (Kejklíčková 2011, s. 31) Na obrázku (Obrázek 26) vidíme podjazykovou uzdičku, která je zkrácená, proto se danému dítěti hůře vyslovuje.

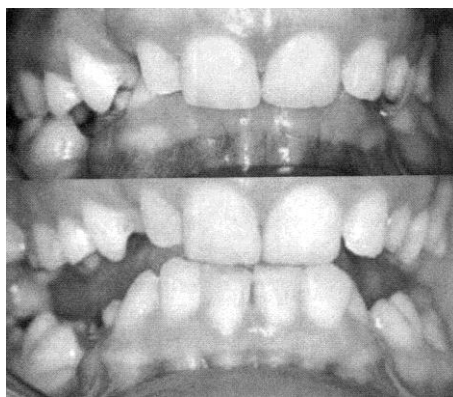

Obrázek 26 Zkrácená podjazyková uzdička (Kejklíčková, 2011, s. 31)

Tuto vadu zde zmiňujeme záměrně, jelikož jeden z našich zkoumaných žáků měl tento problém. Dětem s touto vrozenou vadou nejdou vyslovit hlásky, kde je potřeba pro tvorbu hlásky ohnout či pohybovat jazykem. Podjazyková uzdička se dá chirurgicky upravit nebo naříznout a tím se uvolní větší část jazyka.

Poruchy skusu

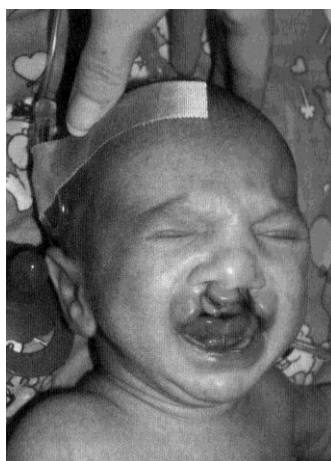
Nepříznivě ovlivňují artikulaci řady hlásek, jelikož vzduch špatně proudí přes zuby. Což můžeme vidět na obrázku (Obrázek 27), kde je zřejmé, že jsou mezi zuby průduchy, které špatně ovlivňují mluvenou řeč.

Obrázek 27 Poruchy skusu (Kejklíčková, 2011, s. 32)

Rozštěpové vady obličeje

Jak vidíme na obrázku (Obrázek 28), rozštěpové vady patra jsou velice výrazné. „Představují nejzávažnější vrozené anomálie mluvidel. Patří k nejčastějším vrozeným vadám a svou lokalizací také k nejnápadnějším.“ (Kejklíčková 2011, s. 33)

Obrázek 28 Rozštěpové vady obličeje (Kejklíčková, 2011, s. 33)

4.2.6 Poruchy hlasu

Pokud je hlas porušen funkčně, tato porucha se nazývá Dysfonie a projevuje se drsným hlasem. Dysodie je také funkční poruchou a jde o poruchu pěveckého hlasu. Pokud dojde k úplné ztrátě hlasu, nazýváme poruchu Afonie.

4.2.7 Řeč dětí s dětskou mozkovou obrnou

Dětská mozková obrna je poškození mozku, které může vzniknout počátkem prenatalního období, až do jednoho roku dítěte. Projevuje se poruchami hybnosti, psychomotoriky, intelektu, smyslů, ale i poruchami hybnosti mluvních orgánů.

Nejčastější porucha u takto postižených dětí je dysartrie, kterou jsme zařadili mezi poruchy artikulace. (Kejklíčková, 2011, s. 47)

4.2.8 Poruchy zvuku řeči

Tyto poruchy spojuje typický příznak změny rezonance. Tato rezonance (nosovost) závisí na činnosti patrohltanového závěru.

Huhňavost

„Huhňavost (rinolalie, rinofonie) znamená, že zvuková podoba mluvy a hlasu je narušena.“ (Kejklíčková 2011, s. 29) Tato porucha, která je způsobena organickou nebo funkční změnou orgánů. Nejvíce se projevuje u hlásek M, N, Ň, kde je nutná nosová rezonance.

Zde může pomoci lékař, odborný logoped a logopedická reedukace. Projevuje se nesrozumitelností a tím i nápadností.

Otevřená huhňavost je porucha, projevující se neustálým pronikáním vzduchu nosohltanem do nosu – má nosový zvuk. Takto vzniklá porucha zvuku řeči je způsobena rezonováním nosní dutiny.

Zavřená huhňavost vzniká následkem nesprávného pronikání výdechového proudu vzduchu do nosu.

Směšená huhňavost je spojení otevřené a zavřené huhňavosti. (Kejklíčková, 2011, s. 29, 30)

4.2.9 Poruchy plynulosti řeči

Koktavost

Koktavost patří k nejtěžším poruchám, která může být způsobena nadměrnou aktivitou či negativním prostředím. Koktavost má mnoho příčin, ale není pro ni jednotná definice.

Nejčastější příčiny – dědičnost, negativní vliv prostředí, psychotrauma, orgánové příčiny. Většinou se podílí několik příčin najednou.

Příznaky – nepravidelné dýchání, křeče hlasivek, špatná artikulace.

Breptavost

Je porucha, pro kterou je specifické zrychlené tempo řeči. Z nedávných výzkumů se zjistilo, že má organický původ. Breptavostí trpí nejvíce děti v předškolním věku, které jsou hyperaktivní, impulzivní, neklidné a se špatnou sebekontrolou.

Nejčastější příčiny – dědičnost nebo lehká mozková dysfunkce.

Příznaky – zrychlené tempo, opakování a vynechávání slabik, narušená artikulace, porucha dýchání, porucha hlasu, zvláštní chování, psychické projevy, narušené neverbální chování.

Náprava – závisí na snaživosti dítěte o zpomalení a správné výslovnosti, důležité je odstranit příčiny této poruchy.

4.2.10 Poruchy artikulace

Patlavost – dyslalie

Jedná se o špatné tvoření jednotlivých hlásek a je nejrozšířenější poruchou mezi dětmi i dospělými. Musíme rozlišovat, zda se jedná o nesprávnou výslovnost, která je přechodným či vývojovým jevem nebo se jedná o vadnou výslovnost s patologickým charakterem již od začátku vývoje dítěte. (Klenková, 2000, s. 27, 28)

Nejčastější příčiny – genetická příčina a z toho vyplývající i špatný řečový vzor, dále poruchy sluchu a fonematického sluchu, který potřebujeme k analýze a syntéze slov, mohou to být poruchy orgánové (rozštěpy, zubní nedostatky), citové

zázemí, špatná funkčnost nebo vada mluvidel, nesprávný postoj prostředí k řeči dítěte. (Sovák, 1978, s. 125)

Dyslalie postihuje jednotlivé hlásky nebo skupiny hlásek. Podle výskytu rozdělujeme na slovní dyslalii, slabikovou dyslalii a hláskovou dyslalii.

Hlásková dyslalie

Mogilalie – dítě danou hlásku vůbec netvoří, v řeči ji vynechává (místo kráva říká káva).

Paralalie – dítě danou hlásku neumí vyslovit a nahrazuje ji jinou (místo ruka říká luka).

Dítě chybně vyslovuje hlásku, na jiném artikulačním místě. (Klenková, 2000, s. 28)

Rozdělení patlavosti podle jednotlivých hlásek

Hlásky řadíme ve výuce výslovnosti dle náročnosti.

Samohlásky

Vada výslovnosti samohlásek je vzácná, spíše se jedná o zaměňování hlásek. Je zde důležité provádět fixaci a cvičení na rozlišování podobných hlásek, ať vizuálně nebo sluchově.

Souhlásky

Souhlásky jsou na výslovnost náročnější, proto se u nich vyskytuje více poruch. Jednotlivé poruchy hlásek se nazývají většinou podle nesprávně vyslovované hlásky.

Pokud žák vyslovuje špatně téměř všechny souhlásky, stává se řeč nesrozumitelnou. Tato porucha se nazývá **tétismus**.

M, N

Vadná výslovnost hlásky M a N není častá, spíše se jedná o mutismus, o kterém jsme již psali v kapitole 4.2.4 Neurotické poruchy řeči.

B

Vadná výslovnost hlásky B, jinak zvaná jako betacismus. Jedná se o chybnou výslovnost hlásky B, která je zaměňována s hláskou P. Tato vada se vyskytuje zřídka.

Pokud je hláska P nahrazena hrtanovým rázem, např. při rozštěpu patra, žák ji většinou vynechá nebo nahradí neurčitým zvukem.

F, V

Pokud má žák poruchu výslovnosti u těchto hlásek, jde nejčastěji o záměnu hlásek. Užívá místo znělého V, F, které je neznělé a naopak.

H, CH, J

Porucha výslovnosti u těchto hlásek se skoro nevyskytuje nebo u hlásek H, CH dochází k záměně hlásek.

T a D

Vady ve tvoření hlásek T a D jsou vzácné, ale pokud se vyskytnou, jde o poruchu znělosti, kdy se nahrazuje znělé D za neznělé T. Tato vada se objevuje nejčastěji u dětí s rozštěpem patra.

Ť, Ď, Ň

Tyto hlásky žáci většinou vyslovují jako tvrdé varianty (T, D, N).

K, G

Výjimečně se vyskytuje porucha výslovnosti hlásky K (kapacismus). Zpravidla se objevuje u dětí s rozštěpem patra, které místo K vytvoří hrtanový ráz. Pokud je porucha výslovnosti u hlásky G (gamacismus), jedná se o záměnu G za D nebo se G nahrazuje neurčitým zvukem.

S, Z, Š, Ž

Velmi často dochází k poruchám výslovnosti u hlásek S, Z, Š, Ž, což jsou sykavky a vada se nazývá sigmatismus. Zde je důležité vyšetření sluchu, zda žák slyší rozdíl mezi hláskami. Pokud tyto hlásky žák nahrazuje jinými hláskami, jedná se o parasigmatismus.

Jelikož se tato porucha vyskytla u námi zkoumaných dětí, můžeme si říci několik příčin.

Hlavní příčiny sigmatismu – návyk ústního dýchání, vady skusu a poté kombinace ústního dýchání a růst nosních mandlí, nedoslýchavost. (Sovák, 1978, s. 170)

L

Vadná výslovnost hlásky L, jedná se o lambdacizmus, většinou je nízká hybnost jazyka a žák hlásku nedovede vyslovit.

R

Pokud žák špatně vyslovuje hlásku R, jedná se o poruchu nazývanou rotacismus. Tato hláska je závislá na rozvibrování jazyka.

Ř

Jinak také rotacizmus bohemicus, což je vadná výslovnost hlásky Ř. Většinou pokud žák špatně vyslovuje hlásku R, tak poté i hlásku Ř.

Všechny hlásky dle Sováka (1978, s. 165–181).

Nejvíce poruch ve výslovnosti je u hlásek, které potřebují souhru mluvidel, což je zřejmé na daném pořadí.

Dysartrie

Je porucha procesu artikulace, tvorby hlasu, dýchání a melodie. Tato porucha vzniká po vývojovém poškození (dětská mozková obrna, degenerativní onemocnění centrální nervové soustavy).

5 Metodické pokyny potřebné k nápravě řeči

Screening – volně přeloženo z angličtiny, prosévání. Z tohoto pojmu lze odvodit, jakým způsobem je prováděno kontrolní šetření s dítětem. Jedná se o kontrolní vyšetření dětí daného věku, během něhož se rozliší na ty v normě a které potřebují následnou péči v dané oblasti.

Depistáž je odborné vyšetření na vyhledávání dětí s určitým narušením.

U těchto výzkumů se provádí určité zkoušky, jejichž prostřednictvím se kontrolují některé dovednosti, což může být správná výslovnost, fonemický sluch či správné dýchání.

5.1 Orientační logopedické vyšetření

Jedná se o diagnostickou metodu, která tvoří závěry z dílčích zkoušek a ty jsou podkladem pro předběžnou logopedickou diagnózu. Z těchto výsledků lze tvořit reedukační plán. Na orientační logopedické vyšetření navazuje další kapitola 5.2 Metodika reedukace specifických asimilací.

5.2 Metodika reedukace specifických asimilací

Tato metodika se používá v případě, pokud je ve výsledcích oslabení ve fonemickém sluchu, artikulační neobratnosti, motoriky mluvidel nebo celkového řečového projevu.

Pro náš výzkum jsme udělali menší orientační logopedické vyšetření a jeho dílčí zkoušky, plné znění těchto vyšetření je v knize Tomické (2006, s. 8–36).

5.2.1 Anamnéza

Anamnéza je popis vývoje jedince od početí do současnosti a zjištěné informace jsou důležité pro další pozorování. Toto vyšetření jsme u žáků provedli během rozhovoru s třídní učitelkou, která své žáky zná.

5.2.2 Orientační zkoušky dýchání

Neprováděli jsme zkoušku, ale nácvik správného dýchání během každého cvičení, tím jsme dosáhli navození příjemné prostředí.

5.2.3 Orientační vyšetření artikulační obratnosti

Vyšetření motoriky mluvidel jsme dělali při cvičeních a aktivitách na motoriku mluvidel.

5.2.4 Orientační vyšetření fonemického sluchu

Tuto zkoušku jsme prováděli pomocí analýzy a syntézy slov, kde se fonemický sluch nejvíce projevuje.

5.2.5 Orientační vyšetření výslovnosti

Toto vyšetření jsme prováděli skupinově, abychom nepřetěžovali dané dítě. Snažili jsme se o přátelské prostředí, což skupinové cvičení zajistilo.

5.3 Pomůcky a didaktický materiál

V následující kapitole se zabýváme pomůckami na nápravu řeči a materiálem, který jsme využívali při výzkumu, k zaznamenávání postupu řeči u dětí. Byla vytvořena příprava, která popisuje veškeré informace, co by měla daná skupinová artikulační náprava obsahovat. Myslíme si, že během cvičení bychom měli procvičit všechny složky, které jsou potřeba ke správné výslovnosti.

Naše cvičení probíhalo pravidelně každý týden jednu vyučovací hodinu. Ačkoliv nelze obsáhnout v této hodině veškeré potřebné cviky pro nápravu řeči, tak jsme se některé hodiny zaměřily více na nápravu, jiné hodiny na analýzu a samotné čtení s problémovými hláskami.

Příloha č. 3 představuje nejlepší pořadí slov, podle něhož můžeme postupovat při výzkumu mezi jednotlivými dětmi. Daným slovům, která děti skládají a opakuji, by měly rozumět. Další nabídku slov a říkanek lze nalézt v této literatuře:

Sirůčková (1996, s. 26–61), Tomická (2006, s. 85–87) a Rychetská, Dolejší (2001, s. 7–63).

5.3.1 Metodická příprava

Motivace

Představa – procházka po lese a poté návštěva zoologické zahrady.

Dýchání

Představíme si, že jsme stromy v lese a každý má své místo. Pomalu předpažíme a ukloníme se k zemi, jako se strom sklání ke květinám. Strom se zvolna narovná (nádech nosem do břicha). Rozhlédne se (výdech pusou). Opakujeme třikrát a navážeme na další část.

Při menších prostorových možnostech, provádíme dechová cvičení vsedě. Nádech do břicha – správný sed ověříme roztaženou dlaní. Pokud je dítě shrbené, tak se mu na břicho nevejde roztažená dlaň.

Hlasová cvičení

Poslech stromů, jak tam bzučí hmyz. Společně zkusíme brumendo, které děti už znají z hudební výchovy. Při tomto pohybu úst jsou zuby od sebe a rozvibruje se celý obličej. Postupně si ohmatáváme části obličeje a zjišťujeme, kde nám obličej vibruje (brní).

Pohyby mluvidel

Vydáváme zvuky předmětů a zvířat, které potkáme. Žádný ze zvuků nevyrazíme, ale lehce nasadíme a chvíli necháme znít, ale ne po celou dobu našeho dechu.

Jedeme vlakem do zoologické zahrady, lokomotiva zahoukala – HŮŮŮ a poté vypustila páru – ŠŠŠŠ, ale nejdříve potichu, není skoro slyšet, poté trochu zesílí a zase se po chvíli ztrácí, fouká vítr (vydáváme zvuky FÍÍÍ, FÁÁÁ, FÓÓÓ, FŮŮŮ). Už jsme přišli do ZOO a v kleci tam byl had (SSSS). Najednou nám do pusy vletěla moucha a lítala nám v puse (ústa jsou zavřená a jazykem jezdíme v ústech, zleva doprava). Moucha nám vyletěla z úst a slyšíme kolem sebe bzučící mouchu (ZZZZ) a mouchu potkal čmelák (ŽŽŽŽ) a šli jsme dál a tam cvrlikal cvrček (CCCC). Dále jsme potkali kočku (ČČČČ) a další zvířata. Kuřátko (PIPIPI), kráva (BŮŮŮ), ovečka (BÉÉÉ),

kukačka (KUKUKU), housata (GAGAGA) a už jsme šli domů a objevila se sova (HÚHÚHÚ).

Fonematický sluch

Sluchová diferenciac

Zadáme danou hlásku, pokud ji dítě uslyší, tleskne. Pokud zadáme hlásku Ž a řekneme slovo žížala, tak žák tleskne dvakrát. Postupujeme od slov se třemi hláskami k náročnějším a to i v náročnosti hlásek, na které se má žák soustředit. Dětem pomáhá, když si zavřou oči, nejsou rušeni ostatními a lépe vnímají. Pokud to žák zvládá, můžeme postoupit k hláskám, které mají spodobu znělosti. Například hlásku S – řekneme slovo zeli, dítě se nesmí nechat zmást.

Náročnější variantou je, pokud žák na hlásku netleskne, ale zapíše si ji do tabulky (viz příloha č. 4).

Analýza a syntéza

Vyslovíme rozložené slovo na jednotlivé hlásky, dítě řekne celé slovo a naopak.

Artikulace

Z dané skupiny slov vybereme slovo, které dítěti řekneme a ono ho musí správně zopakovat i se správnou výslovností. Zde pro žáka vybíráme nejdříve slova s hláskami, které správně vyslovuje, poté pomalu postupujeme ke slovům s vadnou výslovností hlásek.

Pokud žák vyslovuje správně slova, můžeme přejít k výslovnosti vět. Po zvládnutí vět můžeme pokročit k výslovnosti říkanek, které mají děti velmi rády.

Čtení

Nejnáročnější je pro dítě samotné čtení, jelikož musí zkoordinovat několik aktivit dohromady. Jsou to činnosti – představa písmena, artikulace a sluch, zda to vyslovil správně. Proto pokud zvládá vyslovit danou problémovou hlásku mimo čtení a ve čtení se poté zapomene, tak hláska ještě není zafixovaná, ale žák ji umí vyslovit.

Závěr

Na konci každého cvičení následuje pochvala a shrnutí, co vše během cvičení zvládli, v čem se zlepšili a na čem je potřeba ještě zapracovat.

6 Úroveň verbálního projevu dnešních dětí

V dnešní době moderních technologií je stále větší rozdíl dětské mluvy oproti minulé generaci a každý kdo má ve svém okolí děti, tak tento rozdíl pocítuje.

Momentální stav se oproti loňským rokům nelepší, což lze vidět v tabulce (Tabulka 3) ze statistického úřadu. Tato tabulka potvrzuje naši domněnku o zhoršení verbálního projevu a dokazuje zvýšený počet pacientů do 18 let, kteří mají poruchy řeči.

Také prokazuje, že nejvíce diagnóz poruchy řeči odpovídá dyslalii, jež se nejčastěji vyskytovala i u zkoumaných dětí.

Tabulka 3 Vývoj výpočtu léčených pacientů u vybraných diagnóz v logopedické péči za roky 2009 – 2011 (Popovič, 2012, s. 4)

Diagnóza / léčení pacienti	2009			2010			2011		
	pacienti do 18 let	pacienti 19 +	celkem	pacienti do 18 let	pacienti 19 +	celkem	pacienti do 18 let	pacienti 19 +	celkem
Dyslálie	54 778	1 579	56 357	58 422	1 078	59 500	61 138	1 126	62 264
Dysfázie	16 045	751	16 796	15 854	79	15 933	17 454	87	17 541
Balbuties	7 499	494	7 993	6 080	687	6 767	6 045	719	6 764
Palatolálie	679	35	714	704	20	724	875	20	895
Afázie	141	4 908	5 049	120	5 114	5 234	168	5 832	6 000
Dysartrie	903	1 446	2 349	1 139	1 998	3 137	1 144	2 229	3 373
Vady a poruchy hlasu	492	129	621	573	107	680	676	173	849
Vady a poruchy sluchu	1 388	193	1 581	1 205	125	1 330	1 417	182	1 599
Ostatní výše neuvedené diagnózy	45 382	2 779	48 161	33 185	1 266	34 451	35 523	1 896	37 419
Celkem	127 307	12 314	139 621	117 282	10 474	127 756	124 440	12 264	136 704

Ze zpravodajství víme o velkém množství dětí s odloženou školní docházkou z důvodu nedostatečně vyvinuté řeči. Ministerstvo školství se domnívá, že se logopedie zanedbává zejména ve školkách. Podle nás je to nedostatkem komunikace v rodině, jelikož rodiče žijí ve spěchu a stresu, nezbyvá jim čas na povídání si s dětmi.

Jak jsme již uvedli v úvodu, tak víme, že problémy s řečí by se měly předběžně vyhledávat už v mateřské školce, jelikož zbývá dost času, aby se žák zlepšil a mohl bez odkladu nastoupit do základní školy.

Odborníci zastávají názor, že pokud dítě pravidelně dochází na logopedii a zároveň se doma s dítětem nekomunikuje, pak práce odborníků se mívá účinkem. Účinnou prevencí se dá předejít častějšímu vyhledávání odborníků.

6.1 Výzkum řeči u žáků mladšího školního věku

Výzkum byl zaměřen na děti mladšího školního věku, které mají vadnou výslovnost. Naším úkolem bylo, pokusit se pomocí mluvních cvičení jejich řeč napravit. Během tohoto výzkumu jsme s dětmi dělali zkoušky formou zábavných aktivit a vytvořili jsme tím příjemné prostředí, aby se necítily pod nátlakem.

Při artikulačních cvičeních jsme se zaměřili na demonstrativní ukázkou, aby děti viděly, jak se hláska správně tvoří, a slyšely správný zvuk.

Zastáváme názor, že dítě komunikuje ve škole i doma. Z tohoto důvodu je nutná spolupráce mezi rodinou a školou.

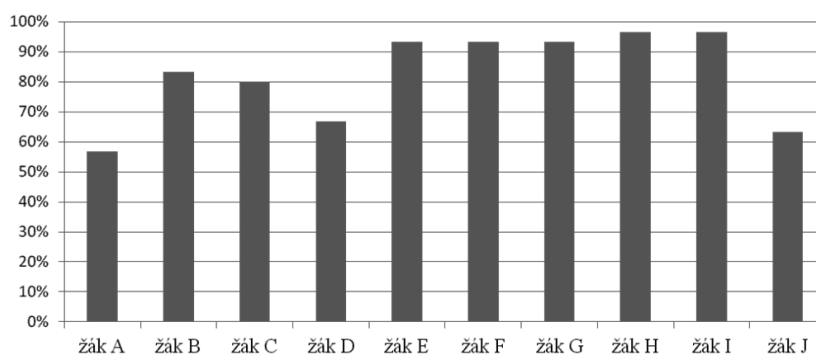
Jedinec je individualita a žádného nesmíme srovnávat s jiným. Každé dítě vyrostlo v konkrétním prostředí a od toho se vytváří i jeho povahové vlastnosti a schopnosti lépe či hůře komunikovat s okolím. Žák introvert je uzavřený a nekomunikativní, naopak extrovert je velmi výřečný. Rozdíl je mezi dívkami a chlapci, ale i v tom, zda má chlapec starší sestru nebo mladšího bratra, to platí samozřejmě i u dívek. Ve většině případů byla příčina jiná.

Ve třídě, kde byl výzkum prováděn, se lišily děti, kterým bylo doma čteno, či si sami čtou a rodiče si s nimi povídají, netrpí výraznými poruchami a mnohem rychleji se lepší ve své výslovnosti. Opakem byly děti, které tuto možnost nemají.

Během výzkumu vyšel najevo důležitý problém, který bude jistě v budoucnu námětem mnohačetných diskuzí a to, že děti mají povinnou angličtinu od prvního ročníku. Podle nás, by se žáci neměli učit další jazyk, dokud nezvládají výslovnost všech hlásek ve své rodném jazyce. V lepším případě využít segregace a lepším žákům nabídnout možnost dobrovolného kroužku pro přípravu na cizí jazyk.

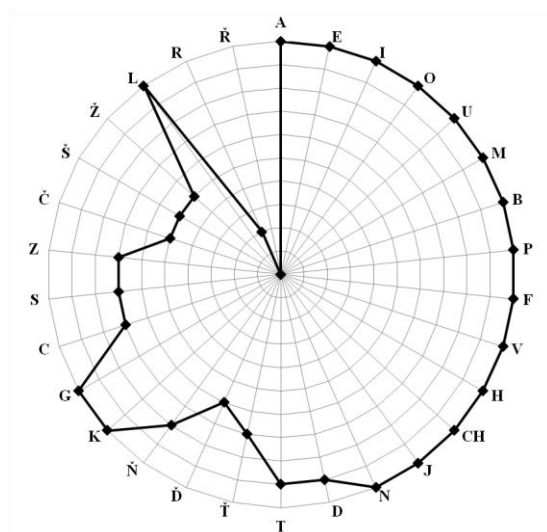
6.2 Počáteční analýza řeči

Na začátku výzkumu byla provedena analýza hlásek špatně vyslovovaných a těch, jež musí být procvičovány. Žáci, kteří zvládají všechny hlásky, řadíme do skupiny, jejichž řeč je 100%. Pokud má dítě problémy s hlásky R a Ř dosahuje 90% ze 100%, jak lze vidět na grafu (Graf 1). Dva žáci ze zkoumané skupiny mají problémy jen s jednou hláskou, nejnáročnější hláska Ř. Pokud vyslovují špatně více hlásek, jejich kvalita řeči klesá na úroveň 80%. Tabulka pro výzkum je uvedena v příloze č. 1 a vyplněná na začátku našeho výzkumu v příloze č. 2.

Graf 1 Výslovnost hlásek u zkoumaných žáků

Na grafu (Graf 2) vidíme, které hlásky nejčastěji špatně vyslovují. Bylo potvrzeno, že se jedná o hlásku Ř, která vyžaduje nejsložitější koordinaci artikulačních orgánů a v naší zkoumané skupině ji nevyslovil správně ani jeden žák. Hláska R na tom byla lépe.

Graf 2 Problémové hlásky u žáků

7 Kasuistiky

V kasuistice byly použity metody pozorování a rozhovor.

Souhrnné informace, které mají žáci společné

Všichni jsou praváci a od první třídy mají anglický jazyk jako povinný předmět ve výuce. V roce 2011 byl u dětí proveden screening pedagogicko psychologickou poradnou (dále jen PPP).

Žáci jsou zařazeni do výzkumu od podzimu roku 2011, kdy byl proveden poslech mluvení u jednotlivých dětí, které jsou vhodné pro výzkum. O rok později nastal výzkum samotný a pomocí pravidelných mluvních cvičení jsme se pokusili o nápravu.

Skupinové cvičení probíhalo se žáky, kteří měli špatnou výslovnost hlásek. Skupinka včetně pedagoga seděla v kruhu na židlích, abychom na sebe všichni viděli a žáci byli nuceni sedět narovnaní.

Jedno z dětí, žák J, opakuje 1. ročník, ale v našem výzkumu jsme ho ponechali. Bohužel jsme s ním nemohli provádět mluvní cvičení a není znám jeho postup výuky řeči.

Ve zkoumané skupině je 10 žáků, z toho 6 chlapců a 4 dívky. Výzkumem bylo zjištěno, že častější poruchy řeči se objevují u chlapců, než u dívek.

Jak je známo, na říkankách se napravuje lépe, tak jsme jednotlivé říkanky vyzkoušeli na daných žácích a jsou přiloženy v příloze č. 5. Grafy jsou přiloženy u jednotlivých žáků a tabulky, ze kterých jsme dané grafy tvořily, jsou v příloze č. 6, pokud se jednalo o sluchovou analýzu a zápis hlásek, tak tato tabulka je na konci výzkumu v příloze č. 7.

Žák A

Diagnóza stanovená PPP

U žáka se projevila patlavost a artikulační neobratnost. Chodí na logopedii od začátku základní školy.

Třídní učitelka

Podle slov třídní učitelky nemá žák vyhovující sociální prostředí, což se nejvíce projevilo v první třídě, kdy ostatním žákům nestačil ve svých vědomostech. Předchozí třídní učitelka usoudila, že je potřeba opakování ročníku. Po zopakování prvního ročníku již byly vidět pokroky, ale stále docházelo k opoždění oproti ostatním dětem ve třídě. To možná donutilo matku dítěte, aby se mu začala doma více věnovat a společně zapracovali na domácí přípravě, která při opakování byla lepší než poprvé. Stále není žákova příprava ideální, ale alespoň částečně na ni může třídní učitelka navazovat.

Pozorování z hlediska řeči

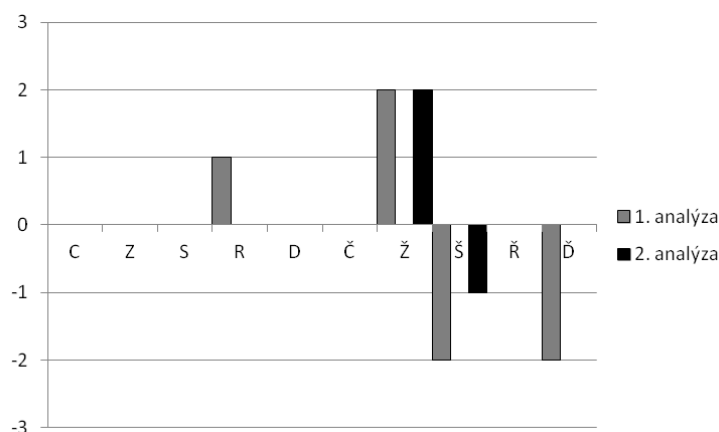
V listopadu 2011 nebylo žákovi rozumět a učitelka ho několikrát prosila, aby to zopakoval. Jeho výslovnost byla velice špatná. Přibližně od září 2011 chodil na logopedii.

V říjnu o rok později jsme zpozorovali, že se jeho stav nelepší, i když měl už skoro rok docházet pravidelně na logopedii. Od třídní učitelky jsme zjistili, že přestal navštěvovat logopedii.

Během vstupního průzkumu, jsme zjistili, že nejvíce chyb dělá ve slovech, která obsahují hlásky C, S, Z, Č, Š, Ž, R, Ř. Pokud hlásku R a Ř čte, tak se snaží v ní neudělat chybu.

Analýza a syntéza

Žák při první analýze, která proběhla ze začátku výzkumu, špatně analyzoval hlásky, které i nesprávně vyslovoval. V druhé analýze bylo zřejmé zlepšení, ale stále měl problémy hlavně s hláskami Š a Ž, kde je spodoba znělosti, což se žákům špatně analyzuje. Na grafu (Graf 3) můžeme vidět žákovo zlepšení z hlediska analýzy, ale stále některé hlásky mu dělají potíže.

Graf 3 Analýza hlásek u žáka A

Obsahová stránka řeči

Po stránce obsahové žák rád vypráví, přestože ho žáci neposlouchají a přes všechny obtíže vytrvá a dořekne danou myšlenku. Při vyprávění spěchá a nesoustředí se na jednotlivé hlásky. Proto je mu také hůře rozumět.

Při cvičení byla použita říkanka Ř 1 (viz příloha č. 5). Žák si je vědom špatné výslovnosti problémových hlásek. Pokud čte dané hlásky, předem je vidí, snaží se je správně vyslovit, během artikulačního cvičení si dává pozor. Když vypráví, je pro něho důležitá myšlenka a ne její ztvárnění, proto je zde spousta špatně vyslovených hlásek.

Porucha

Z pozorování jsme mohli vyčíst, že žák trpí patlavostí, jak uvedla i PPP. Na začátku výzkumu dítě nedokázalo syntézu slova, ale během výzkumu se zlepšila i analýza byla lepší.

Žák měl poruchu patlavosti a především sigmatizmu, vadné tvoření sykavek. Je zde tendence k paralalii, což je záměna hlásek. Pokud má volně vyprávět, tak používá slova bez problematických hlásek nebo je nahradí jinou hláskou či ji úplně vynechá.

Utvrzuje nás to v tom, že žák dané hlásky špatně vyslovuje, ale také neví, jak mají správně znít.

Příčina

U tohoto žáka si nejsme příčinou jistí, jelikož jeho matka mluví správně a není zde žádná zjevná vada mluvidel. Spíše máme pocit, že je nedostatečná komunikace se

C, S, Z, Č, Š, Ž, R, Ř a na druhém grafu (Graf 5) je zřejmé jeho zlepšení. Jeho problémovými hláskami byly již jen Č, Š, Ž a R, Ř, ale stále má dost hlásek na zlepšení. Hlásku Ď uvádíme jako problémovou pro analýzu a v mluvené řeči žákovi dělá problém minimální.

Žák B

Diagnóza stanovená PPP

Žák má řeč s vadnou výslovností R a Ř, drobné artikulační obtíže.

Třídní učitelka

Žák nastoupil do první třídy po odkladu, jelikož jeho řeč nebyla dostatečně vyvinutá a neměl předpoklady k nástupu do školy. U tohoto dítěte se rodina snaží spolupracovat se školou a pravidelně navštěvují logopedii. Žákovi bylo ze začátku první třídy špatně rozumět. Příčina je neznámá. Během první třídy se zlepšil a v dnešní době je intelektově i artikulačně stejně vysoko jako jeho spolužáci.

Pozorování z hlediska řeči

V listopadu 2011 měl žák špatnou výslovnost především náročnějších hlásek, jako jsou Č, Š, Ž, R, Ř. Hlásku R výjimečně vyslovuje správně a hlásku Ř tvoří v zadním patře. Správně se hláska Ř tvoří v přední části, říká se jí přední dásňová hláska. Jelikož hlásku špatně tvoří, vydává výrazný chrčivý zvuk.

Dítě trpí často rýmou, která ovlivňuje jeho řeč. Proto, zde také nedošlo k tak výraznému zlepšení, jelikož s námi absolvoval méně cvičení než ostatní.

Žák si je vědom svého špatného tvoření hlásky Ř a snaží se zlepšit. Ostatní hlásky tvoří správně, ale hlásku Ř tvoří v polovině případů špatně, proto jsme ji neuznali jako vyhovující, ale u ostatních hlásek je zlepšení.

Analýza a syntéza

Sluchová analýza vypadá dobře, jelikož všechny hlásky správně ohodnotil, zde vidíme velký přínos pro další práci. Žák dovede jak sluchově, tak vizuálně rozeznat hlásku, ať je problémová či nikoliv a správně ji analyzovat.

Obsahová stránka řeči

Při čtení čte správně problémové hlásky, ale někdy vynechává. Obsahová stránka jazyka je úměrná vývoji.

V průběhu cvičení byla použita říkanka Ř 2 (viz příloha č. 5). Pokud četl, dělal méně chyb, než při výslovnosti a mluvení. Jestliže danou hlásku viděl, předem se na ni zaměřil. Pokud při cvičení viděl pedagoga, jak vytváří hlásku, vytvořil ji správně. V případě nepozornosti chyboval.

Pomáhalo mu zrcátko, pokud viděl sám sebe, co dělá špatně, snažil se o zlepšení. Při cvičení jsme dělali zkoušku rezonance, tak že se dotýkal konkrétních částí obličeje, kde hláska musí rezonovat. A proto jsme se snažili žáka naučit, aby hlásku vytvořil na správném místě a zafixovala se mu i do běžné mluvy.

Porucha

Během pozorování jsme zjistili, že pokud žák vidí hlásku předem, zbystří a hlásku vysloví správně. Žák má poruchu výslovností hlásky Ř, rotacismus bohemicus. Ze začátku výzkumu měl drobné problémy ve slovech, kde byl shluk hlásek nebo slova s problémovými hláskami.

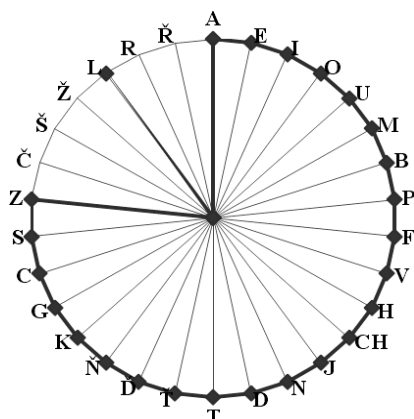
Příčina

Zde příčina není známá. Žák udělal velký pokrok ve výslovnosti a stále dochází na logopedii, takže se každý den lepší.

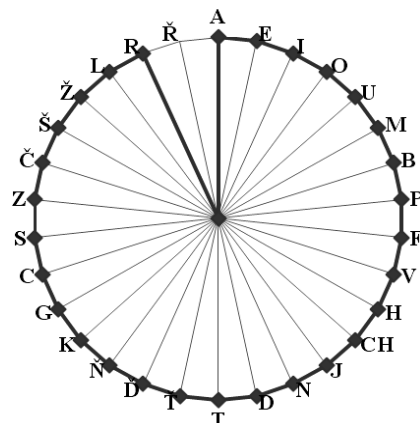
Doporučená další práce s dítětem

Žákovi B dělala problémy jen hláska Ř, při mluvních cvičeních byl velice snaživý a věděl, jak daný zvuk vytvořit. Bohužel, ale ve své zbrklosti a rychlosti se na to nezaměřil a dělal stále chyby. Je potřeba, aby dítě mluvilo pomalu a dávalo si pozor na danou hlásku. Proto ho musí okolí důsledně upozorňovat na provedenou chybu při mluvení. A to vyvolá větší pozornost při výslovnosti hlásky. Tímto jsme dosáhli úspěchu, že si dítě zafixovalo správný zvuk, artikulaci hlásky a správně vyslovovalo i ve svém vyprávění.

Žák si byl vědom svého vadného tvoření hlásky a věděl, jak ji tvořit správně, proto bylo potřeba, aby si danou hlásku zafixoval a mohl ji používat i v běžné komunikaci.

Graf 6 Žák B na začátku výzkumu

Graf 7 Žák B na konci výzkumu

Závěr kasuistiky

Žák B se zlepšil zejména ve výslovnosti hlásek, které vidíme na grafu (Graf 6). Dítě zvládá analýzu i syntézu hlásek. V této chvíli je důležité se zaměřit na správnou výslovnost hlásky Ř, která jako poslední zbývá v procvičování hlásek. Což je zřejmé na grafu (Graf 7). Dále bychom se zaměřili na důslednou opravu u dítěte při špatném tvoření hlásek a následně slov.

Žák C

Diagnóza stanovená PPP

Žákova řeč byla s drobnými artikulačními obtížemi ve výslovnosti některých slov se specifickými shluky hlásek, vadná výslovnost R a Ř.

Třídní učitelka

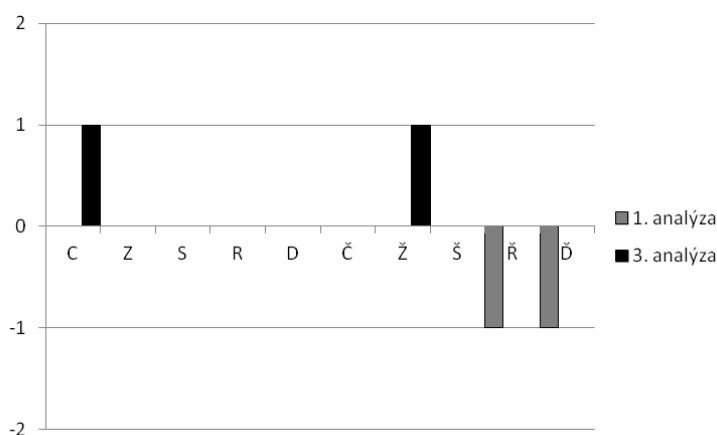
Zde sdílíme názor s třídní učitelkou, že žák je snaživý, ale není zde dostatečné sociální zázemí a žádná domácí příprava. Zlepšení je možné zaznamenat jen prostřednictvím školy, kde se mu plně věnují. Co se týče výuky i procvičování, vše zvládá a snaží se. Odklad ani opakování ročníku zde nebylo nutné.

Pozorování z hlediska řeči

V listopadu 2011 žák špatně vyslovoval hlásky Č, Š, Ž, R, Ř. O rok později došlo ke zlepšení, ale stále zde byla artikulační neobratnost u problémových hlásek. Snaží se myslet na výslovnost dané hlásky a správně ji vyslovovat. Nutné zafixovat výslovnost problémových hlásek.

Analýza a syntéza

Sluchová syntéza dělala žákovi problém, jelikož jeho myšlení bylo pomalejší a potřeboval na to více času. Bylo zde potřeba poskytovat více času na promyšlení daného úkolu. Analýza byla na tom o trochu lépe. Z grafu (Graf 8) je zřejmé, že žák dělal mnoho chyb, převážně bychom mohli říci, že hlásky neznal, ale spíše je jen odhadoval. Při první analýze zapsané hlásky spíše chyběly, tak ve třetí analýze přebývaly. Žák na druhou analýzu hlásek chyběl.

Graf 8 Analýza hlásek u žáka C

Obsahová stránka řeči

Žák je po osobnostní stránce tichý, ale pokud dostane příležitost, rád mluví. Do třídního kolektivu se snaží začlenit. Pokud se soustředil při čtení na danou hlásku, k chybám nedocházelo. Pokud četl souvislý text, který nebyl přímo zaměřen na procvičovanou hlásku, docházelo k otupení soustředění a začínali se u něho objevovat chyby. Ve čtení se nezlepšoval, jelikož nebylo utvořeno domácí prostředí pro přípravu do školy. Bylo potřeba zvýšit dítěti sebevědomí – pochválit za správné vyslovování hlásek, ale provádět nápravu ihned po vyslovení.

Během cvičení byla použita říkanka Ř3 (viz příloha č. 5). Pokud jsme předem upozornili na procvičovanou hlásku, kterou jsme předtím samostatně nacvičili, poté hlásku i správně přečetl. Žák si je vědom špatné výslovnosti daných hlásek a snaží se v nich zlepšit. Je potřeba ho neustále chválit, jelikož nevěří svému zlepšení.

Porucha

Dítě špatně vyslovuje jen hlásky R, Ř, jak uvedla i PPP a postupem času se procvičováním hlásky zlepšily. Daný žák měl hlavně problémy se syntézou slov, což je potřeba procvičovat. Analýza dopadla ve srovnání se syntézou podstatně lépe. To ukazuje na potřebu zlepšit vizuální představu slova a pomocnými cvičeními dítěti zafixovat hlásku R, aby na ni nemusel stále myslet.

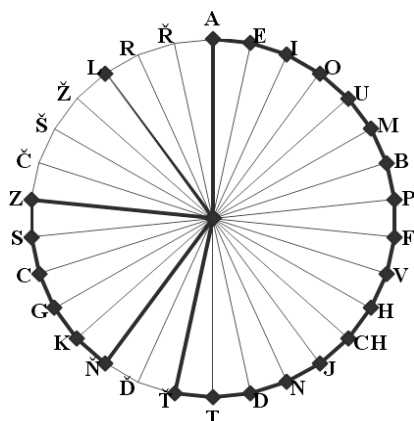
Příčina

Jelikož jsme se žákem trávili ve škole hodně času, víme i o negativních vlivech ze strany rodiny. Žák je sám o sobě snaživý, ale chybí mu sebevědomí, že může něčeho dosáhnout. V rodině nezastává významnou roli a rád tráví čas ve škole či školní družině.

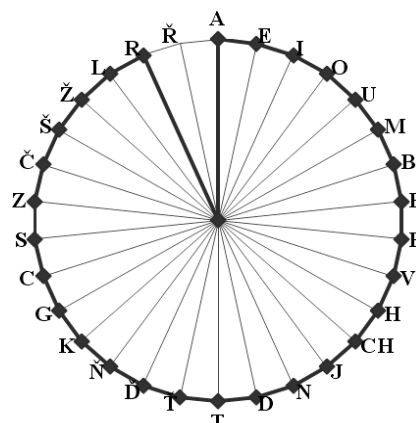
Řekli bychom, že příčinou je málo podnětné prostředí pro komunikaci a rozvoj. Pokud žáka chválíme, je velmi rád. Pochvaly si cení velmi dlouho a jeho pracovitost ve škole postupně roste.

Doporučená další práce s dítětem

Zde bychom logopedii nedoporučovali, jelikož je potřeba zapracovat na fixaci hlásky Ř a na častějším čtení. Zde můžeme říci, že vše se vším souvisí. Žák doma málo čte, z toho se odvíjí malá slovní zásoba i horší syntéza slov. Pokud se žák zlepší v syntéze, analýze a ve čtení, bude to především zásluhou školy.

Graf 9 Žák C na začátku výzkumu

Graf 10 Žák C na konci výzkumu

Závěr kasuistiky

Na grafu (Graf 9), můžeme vidět špatnou výslovnost hlásek na začátku výzkumu. Na výstupním grafu (Graf 10) je jasné, že je náprava skoro u konce. Jak jsme již řekli, tak pokud si žák zafixuje danou hlásku, bude vše v pořádku. Bohužel víme, že to nebude mluvnickými cvičeními doma, jelikož domácí přípravu nelze zajistit. Doufejme ve snahy žáka a jeho další úspěšný postup ve výslovnosti.

Žák D

Diagnóza stanovená PPP

Žák měl drobné artikulační obtíže ve výslovnosti některých slov se specifickými shluky hlásek.

Třídní učitelka

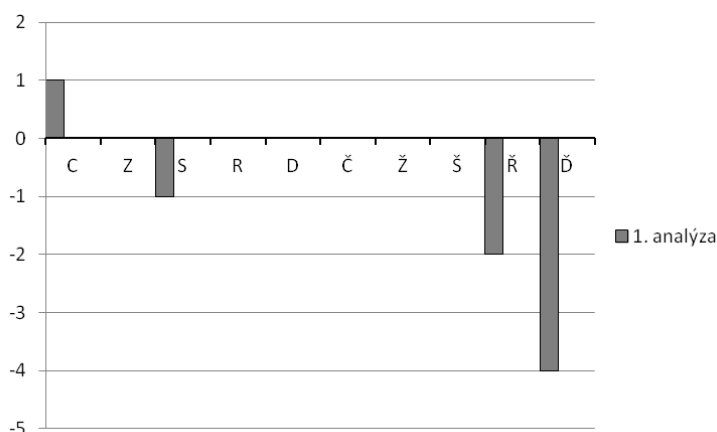
Žák D nemá zajištěno domácí zázemí. Čtení doma vůbec neprobíhá, ale i tak má dobrou slovní zásobu a rád povídá. Je velice citlivý a vyhledává nové authority, které mu jsou ochotny naslouchat. Odklad u žáka neproběhnul a tak mohl nastoupit na základní školy se svými vrstevníky. Žák nechodil na logopedii, jelikož to matce nepřišlo důležité. S třídní učitelkou sdílíme stejný názor v tom, že má nejspíše specifickou poruchu učení, jelikož jeho analýza a syntéza je velmi špatná.

Pozorování z hlediska řeči

Při vstupní kontrole v listopadu 2011 špatně vyslovuje hlásky sykavkové C, S, Z, Č, Š, Ž a hlásky R, Ř. Během roku se zlepšilo čtení, ale problémové hlásky zůstávají bez nápravy.

Analýza a syntéza

U žáka je velmi špatná sluchová analýza i syntéza. Obě jsou na podobné úrovni. Jak vidíme na grafu (Graf 11), žák špatně analyzuje problémové hlásky a hlásky s háčky. U tohoto žáka byl zjištěn stav pouze první analýzou, jelikož byl nemocný nebo se zrovna analýza neprováděla.

Graf 11 Analýza hlásek u žáka D

Je zde podezření, že žák má špatnou představu hlásek. Při psaní u něho po většinu školního roku docházelo k nápovědě ve formě podívání se na pomocnou tabuli s písmeny. Podle vzhledu písma a nutnosti nápovědy na tvar písmen máme podezření na specifické poruchy učení (dále jen SPU), poruchu dygrafie.

Obsahová stránka řeči

Důvodem je SPU a z ní vychází i špatná výslovnost hlásek. Zlepšení nastalo, pokud žák na sebe viděl v zrcátku nebo viděl na ústa pedagoga. Bylo zjištěno, že pokud byla žákovi zadaná básnička, dosáhli jsme lepšího výsledku, když jsme mu říkanku přečetli a on ji pak přečetl znovu sám. Ptali jsme se, kdo nerozuměl slovům v dané básničce, vždy se hlásil, jelikož po jeho přečtení mu slova nedávala smysl.

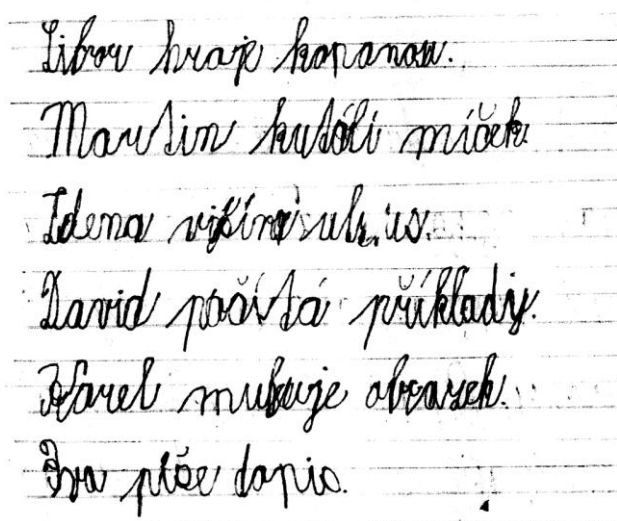
Během cvičení jsme použili říkanku Ř4 (viz příloha č. 5), která patřila mezi méně náročné, ale žák vzhledem ke své poruše, říkanku nezvládl přečíst. Jak už jsme

zmiňovali, je pro tohoto žáka lepší pokud využívá pro čtení více smyslů – zrak, sluch a pokud zapojíme i pohyb, tak je to pro něho nejsnazší.

Porucha

Jak uvedla PPP, žák má drobné artikulační obtíže ve výslovnosti některých slov se specifickými shluky hlásek. Podle našeho pozorování měl žák poruchu sigmatizmu, rotacizmu a rotacizmu bohemicus. Během výzkumu se jeho výslovnost zlepšila. Žákovi teď dělají problém především hlásky Č, Š, Ž, R, Ř, nejspíše v důsledku, že trpí poruchou SPU, kterou jsme zjistili během výzkumu. Proto je pro žáka těžší analyzovat a vyslovit hlásky s háčky.

Žák má podle nás poruchu dyslexie a dysgrafie, které jsou sdruženými poruchami. Dyslexie vyplývá z toho, že žák nedovede rozeznat hlásky ve slově a dělá mu problém syntéza i analýza slov. Nejtěžší je pro něho čtení, kdy tyto schopnosti potřebuje. Špatně dané hlásky čte, vyslovuje a následně i píše. Také je zde zřejmá porucha dysgrafie, jelikož je písmo nečitelné a rozklepané, jak vidíme na obrázcích (Obrázek 29 a Obrázek 30).

Obrázek 29 Psané písmo žáka D

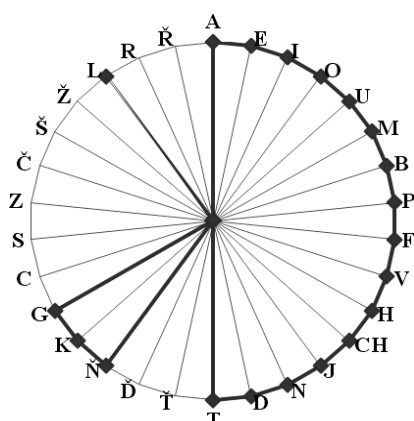
Obrázek 30 Čárkování žáka D

Příčina

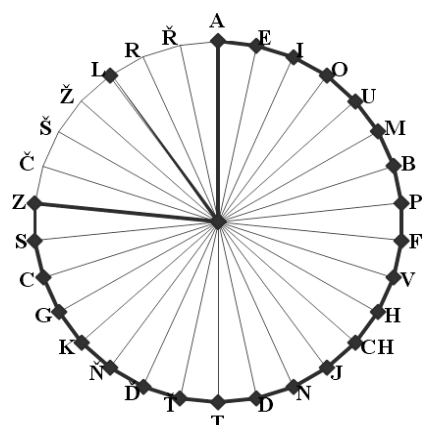
Jak již bylo zmíněno, jeho špatná výslovnost hlásek, vyplývá z poruch dyslexie a dysgrafie. Co je zdrojem těchto poruch, nebylo předmětem našeho zkoumání.

Doporučená další práce s dítětem

U tohoto žáka bychom doporučili zjištění, zda jde o poruchu dyslexie a dysgrafie či nikoliv. Z toho by dále vyplývala další práce se žákem. Jelikož si myslíme, že danými poruchami trpí, mohl by mít individuální plán, nebo by mohl být změněn přístup ve výuce. Takovýmto žákům většinou ze začátku pomáhá kartička s tvary písmen, která je přilepená na lavici. Žák se rychleji orientuje a po čase se už na dané tvary nemusí dívat, zautomatizuje a vstřípí si tvar písmen, což mu může v mnohém pomoci při psaní a následně i ve čtení.

Graf 12 Žák D na začátku výzkumu

Graf 13 Žák D na konci výzkumu

Závěr kasuistiky

U tohoto žáka není tak výrazné zlepšení, jelikož jsme narazili na poruchu, ale i tak jsme se snažili jeho výslovnost hlásek zlepšit. Bohužel jeho čtení problémových hlásek se už o tolik nezlepšilo. Na grafech (Graf 12 a Graf 13) můžeme vidět, jaké hlásky žák vyslovoval na začátku a které teď. Je zde potřeba vyjádření z poradny, zda je to opravdu v důsledku poruchy nebo jen ve špatné výslovnosti hlásek.

Žák E

Diagnóza stanovená PPP

Huhňavost, řeč s drobnými artikulačními obtížemi ve výslovnosti některých slov se specifickými shluky hlásek.

Třídní učitelka

Jak nám třídní učitelka potvrdila, žák chodí už od první třídy na logopedii a měl problémy s uzdičkou, proto tak špatně mluvil. Během první třídy byla uzdička chirurgicky upravena a začalo se pracovat na správné artikulaci. Žák je velice snaživý i přesto, že je často nemocný, rodiče se snaží s dítětem učit doma, aby nedocházelo k nedostatkům oproti ostatním dětem ve třídě. Žák se výborně učí a mluví lépe než dříve.

Pozorování z hlediska řeči

Žákova řeč v listopadu 2011 byla velice nesrozumitelná a huhňavá. Špatně vyslovoval hlásky R a Ř. Během roku začal chodit na logopedii a v ústech byla chirurgicky upravena uzdička, takže ve správném vývoji už nic nebrání.

Byl zařazen do výzkumu, jelikož na začátku první třídy měl velice špatnou řeč, ale během výzkumu stále špatně vyslovoval hlásky R a Ř.

Analýza a syntéza

Syntézu slova výborně zvládá. Jelikož byl často nemocný, je dostupná pouze jedna analýza slov a v nich jsou chyby pouze v hlásce R. Jinak v tomto směru je žák na dobré cestě.

Obsahová stránka řeči

Jeho čtení je úměrné věku, díky odstraněné huhňavosti žák čte hezky a srozumitelně. Po stránce obsahové žák rád vypráví a hodně čte, což je v pořádku. Jeho slovní zásoba je vyhovující.

Během cvičení byla použita říkanka Ř5. Žákovi musíme dávat básničky ve střední náročnosti, pokud ve slově bylo více shluků nebo hlásek R a Ř začínal chybovat. Tento žák potřeboval více času při čtení, aby si uvědomil, o jakou hlásku se jednalo. Pokud bylo vše zajištěno, danou hlásku přečetl se správnou výslovností.

Porucha

Na začátku výzkumu žák trpěl huhňavostí a špatnou artikulací hlásky R a Ř. Díky pravidelným návštěvám logopedie a mluvním cvičením se žák zlepšil. Umí krásně vyslovovat hlásku R a Ř, pokud má dostatek času na vyslovení. Tento žák je ve fázi

fixace problémové hlásky. Ví, jak hlásku tvořit a ve většině případů je i správně vyslovena.

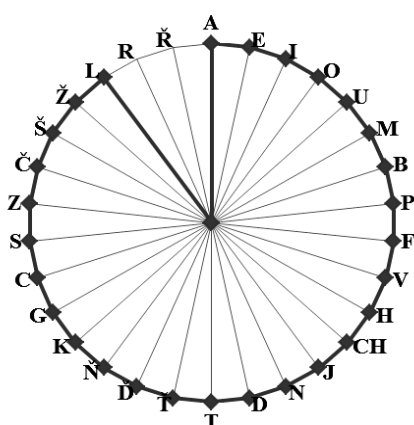
Zde je krásný příklad toho, že pokud se včas začne chodit na logopedii a rodiče jsou důslední v domácím procvičování, může být porucha odstraněna.

Příčina

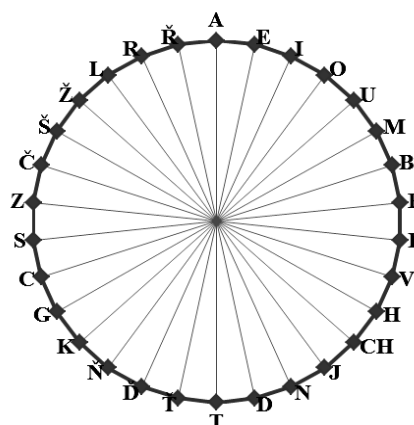
Příčinou byla vada uzdičky, která žákovi nedovolila jazyk při artikulaci správně ohýbat. Během první třídy byla nastřižena a žák poté mohl správně artikulovat. Tím byl lehce opožděn vývoj žáka, ale díky péči rodičů a logopeda, je už na tom lépe než někteří jeho vrstevníci.

Doporučená další práce s dítětem

Doporučili bychom stále docházet na logopedii, dokud logoped neuzná, že je žák v naprostém pořádku. Žákova řeč je na výborné úrovni.

Graf 14 Žák E na začátku výzkumu

Graf 15 Žák E na konci výzkumu

Závěr kasuistiky

Žák E je příklad toho, že pokud je výslovnost nevyhovující a začne se na tom podle správných postupů pracovat, jsou rychle vidět výsledky. Ze začátku žák E trpěl huhňavostí a špatnou artikulací hlásek R, Ř, což je vidět na grafu (Graf 14) a jeho zlepšení následně na grafu (Graf 15). Daný žák zvládá analýzu i syntézu hlásek. Teď je důležité ve správný čas ukončit návštěvy u logopeda a žák se může dále vyvíjet bez dalších komplikací.

Žák F

Třídní učitelka

Podle slov třídní učitelky je žák chytrý a velmi nadaný, ale bohužel má problémy s výslovností hlásek R a Ř. Doma žák s maminkou trénuje logopedická cvičení a během druhé třídy začal chodit na logopedii. Je zde vidět malé zlepšení. Žák měl odklad, ale nebylo to v důsledku poruchy řeči.

Pozorování z hlediska řeči

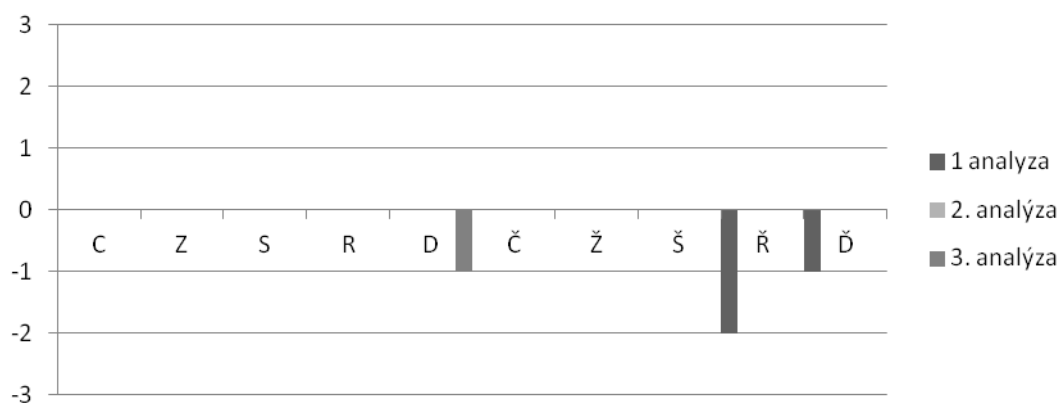
V listopadu 2011 žák špatně vyslovoval R a Ř, jinak u všech ostatních hlásek byla artikulace dobrá. Hláška R u žáka byla velmi výrazná, jelikož nejspíš byla tvořena na špatném místě.

Na konci první třídy žák začal docházet na logopedii. Řeč byla lepší než při posledním poslechu.

Dítě hezky čte, jelikož ho čtení baví. Ve čtení rotacismus není tak výrazný, jako v mluveném projevu.

Analýza a syntéza

Žák během první analýzy špatně rozpoznal nejvíce hlásek, jak vidíme na grafu (Graf 16), při druhé analýze správně analyzoval všechny hlásky a při třetí, nejspíše z nepozornosti, se objevila chyba u hlásky D, která pro žáky na analýzu není náročná. Je tu znatelné zlepšení.

Graf 16 Analýza hlásek u žáka F

Obsahová stránka řeči

Žák rád vypráví a díky jeho velké slovní zásobě, jsou i jeho vyprávění jsou v úrovni vývoje. Žák velice rád čte encyklopedie a jiné knihy. To se výrazně projevuje v jeho řeči. Při vyprávění zapomíná na správnou artikulaci hlásek R a Ř.

Během cvičení byla použita říkanka Ř 6. Má rád básničky a právě u tohoto žáka bylo zapotřebí vybírat říkanky dle náročnosti artikulace a podle zájmů žáka.

Při artikulačních a mluvních cvičení žák chyby nedělá, pouze ve volném mluveném projevu. Je nutné zafixovat hlásku, aby ji používal i v běžném rozhovoru.

Porucha

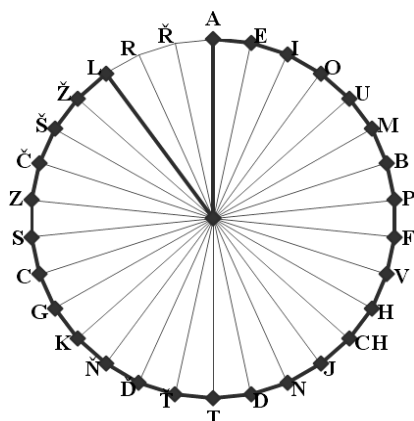
Z pozorování jsme zjistili, že žák trpí poruchou rotacizmu a rotacizmu bohemicus. Tyto dvě hlásky dělají žákovi největší problém. Žák dosáhl výrazného zlepšení, jelikož docházel na logopedii a ještě s námi absolvoval skoro všechna cvičení. S analýzou a syntézou nemá žák žádné problémy, jsou zde viditelná zlepšení.

Příčina

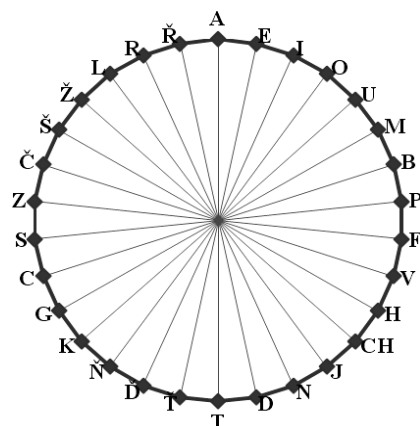
Příčina není u tohoto žáka zřejmá nebo jsme žádnou nenalezli. Fyzicky i intelektuálně je zdrav a rád čte, což je pro naší práci vyhovující. Žádná vada se v rodině nevyskytuje.

Doporučená další práce s dítětem

Zde bychom doporučili dále docházet na logopedii, aby se daná hláska zafixovala. Výslovnosti prospívá také to, že matka s dítětem doma cvičí logopedická cvičení. Žák se zlepšil v artikulaci obou hlásek, je velice cílevědomý a chce umět vyslovovat všechny hlásky dobře.

Graf 17 Žák F na začátku výzkumu

Graf 18 Žák F na konci výzkumu

Závěr kasuistiky

U žaka F došlo ke zlepšení, žák už na začátku měl chvílky, kdy hlásky správně vyslovil, ale byly to výjimky. V dnešní době už hlásky ve většině případů vyslovuje správně, což je viditelné na grafech (Graf 17 a Graf 18).

Žák G

Diagnóza stanovená PPP

Žákova řeč je s vadnou výslovností hlásky Ř a drobné artikulační obtíže ve slovech se shluky hlásek.

Třídní učitelka

Jak řekla třídní učitelka, i když žák doma nečte, má dobrou slovní zásobu. Velice rád vypravuje, což se stává většinou při hodině a dochází tím k vyrušování. Kromě hlásky Ř nemá žádné jiné poruchy.

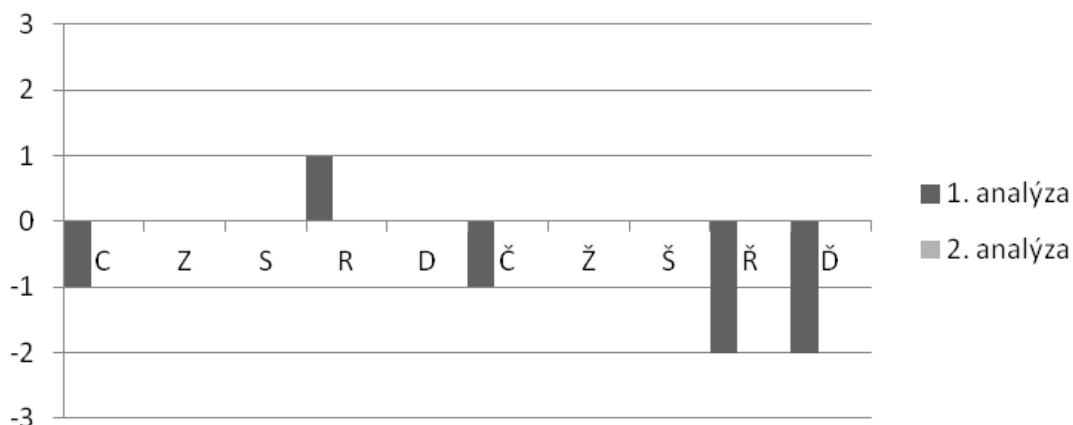
Pozorování z hlediska řeči

Žák při vstupním průzkumu špatně vyslovoval hlásku Ř. R vyslovuje správně, ale nejistě a potichu. Během října 2012 jsme pomocí artikulačních cvičení hlásku R posílili a na hlásce Ř dále pracovali. Špatně vyslovované shluky ve slovech se výrazně neprojevovaly.

Během čtení na konci první třídy, žák vyslovuje hlásku R správně, ale pokud čte slovo, které obsahuje hlásku Ř, tak ji špatně vysloví a do daného slova se zamotá.

Analýza a syntéza

Syntéza žákovi problém nedělá. Při první analýze udělal několik chyb, které jsou zřejmé z grafu (Graf 19). Při druhé analýze se už neobjevila žádná chyba, došlo ke zlepšení.

Graf 19 Analýza hlásek u žáka G

Obsahová stránka řeči

Jak jsme již zmiňovali, žák rád vypráví a má velkou slovní zásobu, i když doma nečte, což je neobvyklé. Pokud žák vypráví, nesoustředí se na výslovnost problémové hlásky, ale na obsah svého projevu.

Při cvičení jsme použili říkanku Ř 7. Žáka říkanky bavily a šly mu mnohem lépe než běžný text. Danému žákovi pomohlo především rýmování.

Porucha

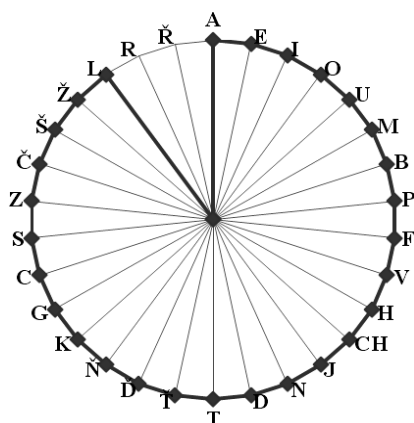
Z pozorování je zřejmé, že žák má poruchu výslovnosti hlásky Ř, jak uvedla i PPP. Během artikulačních cvičení jsme zlepšili hlasitost hlásky R a naučili jsme žáka správnou výslovnost hlásky Ř. Žák na logopedii nechodil, proto výsledek je pouze naší zásluhou. U tohoto dítěte máme příklad, že i artikulační cvičení mohou žákovi ve výslovnosti hlásky pomoci.

Příčina

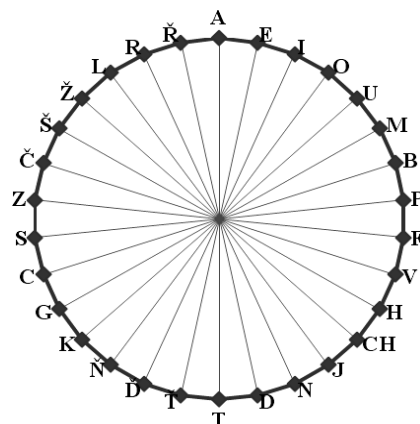
Příčina není u tohoto žáka zřejmá nebo jsme žádnou nezaznamenali. Fyzicky a intelektuálně je zdravý. Žádná vada se v rodině nevyskytuje.

Doporučená další práce s dítětem

U tohoto žáka bychom doporučili doma více číst a dle našeho úsudku žádná logopedická opatření již žák nepotřebuje. Hlávky R a Ř už vyslovuje jistě a bez chyb, ať ve čtení nebo v mluveném projevu.

Graf 20 Žák G na začátku výzkumu

Graf 21 Žák G na konci výzkumu

Závěr kasuistiky

Jak vidíme na grafech (Graf 20 a Graf 21), u tohoto žáka došlo ke konečné nápravě pomoci mluvních a artikulačních cvičení. Žákovi se hlávka natolik vštípila, že ji používá i v běžném mluveném projevu.

Žák H

Diagnóza stanovená PPP

Žák má řeč s vadnou výslovností hlávky Ř a drobné artikulační obtíže.

Třídní učitelka

Tento žák měl odklad, jelikož byl narozen v letním období a jiný důvod nám není znám. Jeho řeč je celkem dobrá, kromě výslovnosti hlávky Ř, která už sama o sobě je na správné cestě.

Pozorování z hlediska řeči

V listopadu 2011 měl žák problémy s hlávkou Ř. Po návštěvě třídy o rok později již správným vývojem řeči docílil i správného vyslovování hlávky Ř, proto již není třeba hlávku dále trénovat.

Analýza a syntéza

S analýzou a syntézou nemá nejmenší potíže. Slovo dovede správně analyzovat a syntéza slova mu nedělá problém.

Obsahová stránka řeči

Žák rád vypráví a jeho vyprávění jsou na dobré úrovni. Dítě rádo doma čte, což je pro něho plusem, a proto vývoj šel i správným směrem.

Porucha

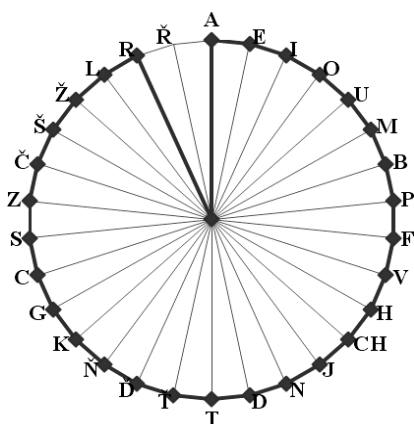
Žák měl poruchu výslovnosti hlásky Ř, která se během prvního ročníku zlepšila a dnes žák vyslovuje všechny hlásky správně.

Příčina

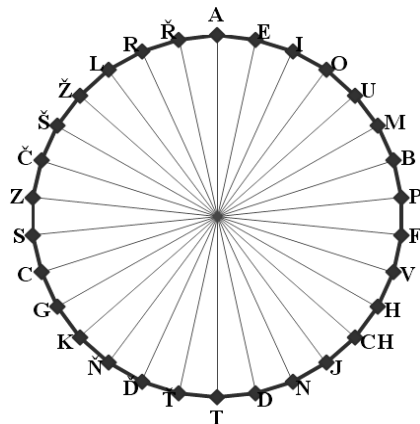
Příčinu jsme nezjišťovali, jelikož bylo nakonec vše v pořádku.

Doporučená další práce s dítětem

Naším jediným doporučením je dále setrvat ve čtení, aby se žák stále dobře vyvíjel ve své řeči.

Graf 22 Žák H na začátku výzkumu

Graf 23 Žák H na konci výzkumu

Závěr kasuistiky

Tento žák se během svého vývoje zlepšil bez pomoci mluvních cvičení. Je zde vidět, že někdy v řeči pomáhá přirozený vývoj dítěte. Grafy (Graf 22 a Graf 23) naznačují, že je vše v pořádku.

Žák I

Diagnóza stanovená PPP

Žák má řeč s vadnou výslovností hlásky Ř.

Třídní učitelka

Tento žák měl také odklad, jelikož byl narozen v letním období. Rád čte a je velice chytrý a vnímavý.

Pozorování z hlediska řeči

Při prvním setkání s tímto žákem v listopadu 2011 byla řeč celkem dobrá, kromě výslovnosti hlásky Ř, ve které žák občas chyboval. O rok později se artikulace hlásky Ř zlepšila a žáka už nebylo nutné zařazovat na artikulační cvičení.

Analýza a syntéza

Analýzu a syntézu žák bez problémů zvládá. Je zde vidět pravidelné domácí čtení, které této dovednosti pomáhá.

Obsahová stránka řeči

Žákovo vyprávění je na vyšší úrovni, než u jeho spolužáků. Umí velice obstojně vyprávět, proto ho ostatní žáci rádi poslouchají.

Porucha

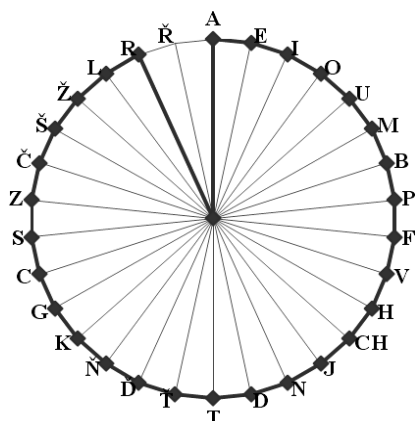
Žák měl slabou poruchu výslovnosti hlásky Ř, která se během prvního ročníku zlepšila a dnes žák vyslovuje všechny hlásky správně.

Příčina

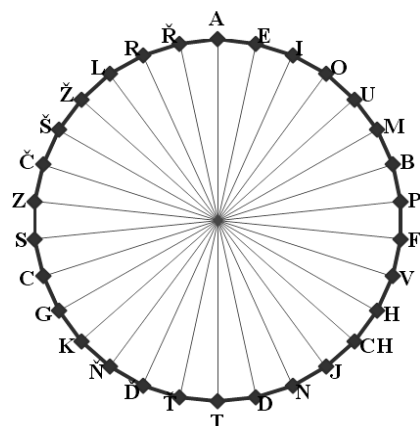
Příčinu jsme nezjišťovali, žák při výzkumu zvládl všechny hlásky správně vyslovit.

Doporučená další práce s dítětem

Jediným doporučením je, aby žák dále četl.

Graf 24 Žák I na začátku výzkumu

Graf 25 Žák I na konci výzkumu

Závěr kasuistiky

Během první třídy zlepšil, proto již nebylo zapotřebí artikulačních cvičení. To lze vidět na grafech (Graf 24 a Graf 25). Žák správně vyslovuje všechny hlásky.

Žák J

Diagnóza stanovená PPP

Žákova řeč je s drobnou artikulační neobratností u výslovnosti některých slov se specifickým shlukem hlásek. Špatná sluchová percepce odpovídá nízké úrovni výslovnosti.

Třídní učitelka

Tento žák nebyl na dostatečné úrovni, aby zvládal učivo první třídy a třídní učitelka usoudila, že bude lepší, aby ročník opakoval.

Pozorování z hlediska řeči

Při prvním poslechu žáka v listopadu 2011 měl špatnou výslovnost mnoha hlásek. Vyhýbal se jakémukoliv kontraktu s lidmi, aby nemusel mluvit. Další informace o tomto žákovi nemáme k dispozici.

Analýza a syntéza

Zastáváme názor PPP, že žákova řeč se odvíjí ze špatné sluchové percepce. A jelikož sluchová percepce je nedílnou součástí analýzy a syntézy, tak i v tom je žák pozadu.

Obsahová stránka řeči

Žák se špatně vyjadřuje, jelikož doma nečte a má malou slovní zásobu.

Porucha

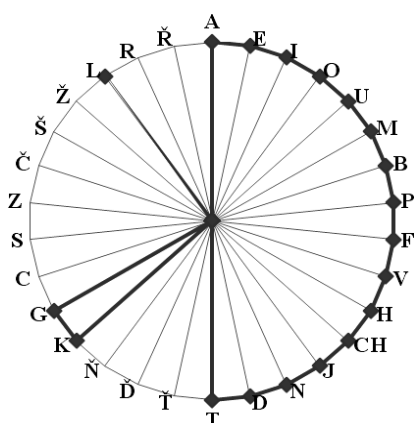
U tohoto žáka je poruchou sigmatizmus – špatná výslovnost sykavek, R, Ř a další hlásky vyslovuje špatně.

Příčina

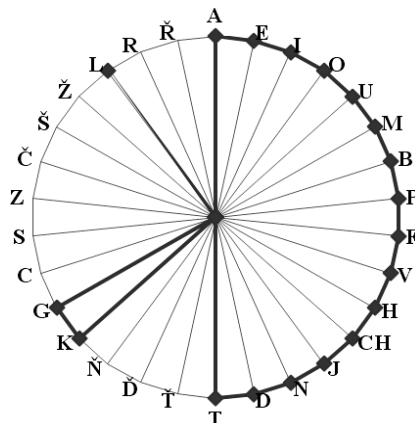
Zde jsme měli možnost setkat se přímo s maminkou, která má sama vadu mluvidel (předkus). Příčinou toho je špatná výslovnost matky a poté i špatný mluvní vzor pro žáka.

Doporučená další práce s dítětem

Tomuto žákovi bychom doporučili, aby co nejdříve navštívil logopedickou poradnu a začalo se s ním pracovat na správné výslovnosti, analýze a syntéze.

Graf 26 Žák J na začátku výzkumu

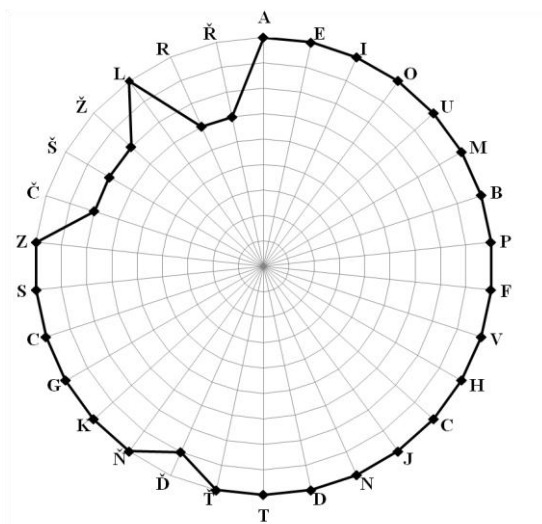
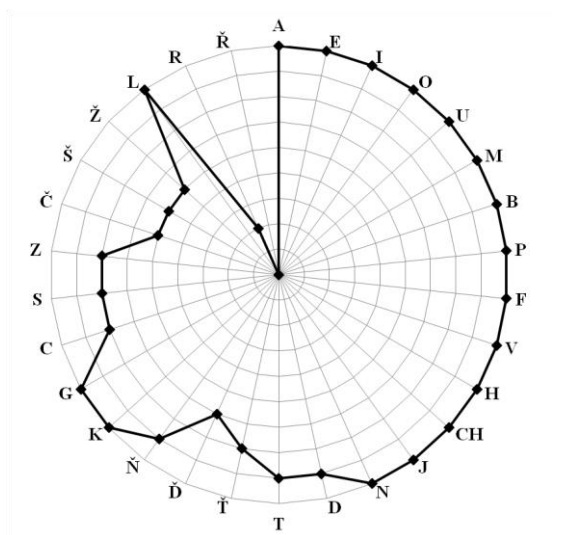
Graf 27 Žák J na konec výzkumu

Závěr kasuistiky

Na grafu (Graf 26) je vidět počáteční stav dítěte, když s ním byl prováděn první výzkum v roce 2011. Pokud se podíváme žáka na graf následující (Graf 27), vůbec nic se nezměnilo, jelikož jsme s dítětem od vstupního výzkumu nebyli v kontaktu a neprovedli jsme jednotlivá cvičení, jako s ostatními dětmi ve skupině.

8 Závěr

Závěrem bychom chtěli říci, že jsme potěšeni, že logopedická cvičení měla úspěch. Počáteční obava, zda cvičení jednou týdně budou stačit, se nenaplnila. Jak vidíme na grafu (Graf 28), na počátku našeho výzkumu byl u všech žáků největší problém výslovnosti hlásky Ř a dále R, Č, Š, Ž. Z dalšího grafu (Graf 29) je zřejmé výrazné zlepšení u všech žáků, kteří se účastnili našeho výzkumu. Do tohoto konečného vyhodnocení nebyl zařazen žák, který opakuje ročník, a nemohli jsme se podílet na jeho zlepšení.

Graf 28 Problémové hlásky na začátku výzkumu

Graf 29 Problémové hlásky na konci výzkumu

U některých žáků došlo k většímu posunu než u ostatních, jelikož zde byla výrazná podpora i ze strany rodiny. Vybraným žákům byla doporučena logopedická péče. Někteří žáci nesmí polevit v procvičování a dostaví se zlepšení jako u jejich vrstevníků.

Výborných výsledků jsme dosáhli kvalitní přípravou cvičení a dodržováním předem připravených postupů. Během cvičení děti nepodléhaly nervozitě a vládla příjemná atmosféra, děti se cítily uvolněné a tím se dosáhlo lepší spolupráce. Díky pravidelným rozborům výslovnosti, co mají zlepšit a pochválením jejich snaživosti, jsme dosáhli větší vnitřní motivace a po skončení výzkumu nám žáci řekli, že se budou dále snažit, aby správně vyslovovali každou hlásku.

Závěrem bychom chtěli říci, že pokud budeme dávat dětem dostatek podnětů k mluvení, čtení a povídat si s nimi, jejich řeč se bude postupně zdokonalovat. Proto je zde důležitá spolupráce školy, rodičů, ale i žáka. Jelikož jeho vnitřní motivace může mít za důsledek, že napravování řeči bude rychlejší.

9 Použitá literatura

- BEZDĚKOVÁ, J., 2008. *Učíme naše dítě mluvit: řečová výchova dítěte od narození do sedmi let*. 1. vyd. Velké Bílovice: TeMi CZ. ISBN 978-80-87156-02-5.
- DOLEJŠÍ, P., 2001. *Jak se naučit správně vyslovovat: populárně naučná příručka pro rodiče dětí s vadami výslovnosti: metodický návod, jak postupovat při výuce výslovnosti a při odstraňování vad výslovnosti*. 1. vyd. Humpolec: Pavel Dolejší - nakladatelství a vydavatelství. ISBN 80-86480-05-4.
- DVOŘÁK, J., 2007. *Logopedický slovník: terminologický a výkladový*. 3. dopl. a rozš. vyd. Žďár nad Sázavou: Logopedické centrum. ISBN 978-809-0253-667.
- HÁJKOVÁ, E., 2011. *Rétorika pro pedagogy: základy řečových technik, verbální a neverbální komunikace, jaké jazykové prostředky zvolit, jak zvládnout interpretaci textu*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1990-0.
- HÁLA, B., SOVÁK, M., 1955. *Hlas, řeč, sluch: základní věci z fonetiky a logopedie*. 3. přepracované vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. ISBN 44-00-02.
- KEJKLÍČKOVÁ, I., 2011. *Logopedie v ošetrovatelské praxi*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-802-4728-353.
- KLENKOVÁ, J., 2000. *Kapitoly z logopedie*. 2. vyd. Brno: Paido. ISBN 80-859-3188-5.
- KLENKOVÁ, J., 2006. *Logopedie: narušení komunikační schopnosti, logopedická prevence, logopedická intervence v ČR, příklady z praxe*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-802-4711-102.
- KUTÁLKOVÁ, D., 2005. *Logopedická prevence: průvodce vývojem dětské řeči*. 4. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-736-7056-9.
- KUTÁLKOVÁ, D., 1992. *Slovo za slovem: o vývoji a poruchách dětské řeči*. 1. vyd. Praha: KPK. ISBN 80-852-6734-9.
- KUTÁLKOVÁ, D., 2005. *Vývoj dětské řeči krok za krokem*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 80-247-1026-9.

- NOVOTNÝ, I., HRUŠKA, M., 2003. *Biologie člověka*. 3. rozš. a upr. vyd. Praha: Fortuna. ISBN 80-7168-819-3.
- PÁVKOVÁ, B., 2004. *Hrajeme si s řečí: aby moje dítě lépe mluvilo: logopedie pro děti od 4 do 7 let*. 1. vyd. Brno: Computer Press. ISBN 80-251-0322-6.
- PEUTELSCHMIEDOVÁ, A., 2009. *Logopedické poradenství: příklady a analýzy*. 1.vyd. Praha: Grada. ISBN 978-802-4726-663.
- PEUTELSCHMIEDOVÁ, A., 2007. *Mařenko, řekni Ř: aby to dětem dobře mluvilo*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-802-4723-532.
- POKORNÁ, V., 2007. *Cvičení pro děti se specifickými poruchami učení: rozvoj vnímání a poznávání*. 4. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-807-3673-505.
- POPOVIČ, I., 2012. *Činnost logopedických pracovišť v ČR v roce 2011*. č. 18/12. Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR. [vid. 18. 3. 2013]. Dostupné z: http://www.uzis.cz/system/files/18_12.pdf.
- RYCHETSKÁ, J., DOLEJŠÍ, P., 2001. *Krásná knížka říkanek a pohádek*. 1. vyd. Humpolec: Pavel Dolejší. ISBN 80-864-8006-2.
- SEEMAN, M., 1955. *Poruchy dětské řeči*. 1. vyd. Praha 2: Státní zdravotnické nakladatelství. ISBN 301 08 11.
- SIRŮČKOVÁ, M., 1996. *Zlatá skříňka: říkanky ke správné výslovnosti*. 1. vyd. Praha: Fortuna. ISBN 80-716-8391-4.
- SOVÁK, M., 1978. *Logopedie*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. ISBN 14-679-78.
- SOVÁK, M., 1986. *Logopedie předškolního věku*. 2. vyd. Kladno: Státní pedagogické nakladatelství. ISBN 14-484-86.
- SVATOŠOVÁ, M., 2011. *Říkanková cestička: metodický materiál pro nápravu jednotlivých poruch výslovnosti*. Stařeč: Infra. ISBN 978-808-6666-37-2.
- ŠTEFFLOVÁ, J., 2011. Když se v Mateřské škole napravuje řeč. *Učitelské noviny: týdeník pro učitele a přátele školy*. Praha: GNOSIS. roč. 114, č. 31. ISSN 0139-5718.

TINKOVÁ, E., 2010. *Rétorika, aneb, Řeč jako nástroj: praktický průvodce řečí těla a verbální komunikací*. 1. vyd. Kralice na Hané: Computer Media. ISBN 978-807-4020-742.

TOMAN, J., 1981. *Jak dobře mluvit*. 1. vyd. Praha: Svoboda. ISBN 25-051-81.

TOMICKÁ, V., 2006. *Speciálně pedagogické metody využitelné v logopedické i speciálně pedagogické praxi*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci. ISBN 80-7372-106-6.

TREUOVÁ, H., ZÁVĚŠICKÁ, L., 1994. *Cvičné texty pro logopedii*. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Tobíáš. ISBN 80-858-0828-5.

10 Přílohy

Seznam příloh:

Příloha č. 1	Tabulka pro zápis hlásek, u kterých je správná nebo špatná výslovnost
Příloha č. 2	Vyplněná tabulka na začátku výzkumu
Příloha č. 3	Zásobník slov a vět pro logopedická cvičení
Příloha č. 4	Tabulka použita při sluchové analýze pro zápis hlásek
Příloha č. 5	Říkanky, které byly použity u konkrétních žáků.
Příloha č. 6	Zápis sluchové analýzy
Příloha č. 7	Vyplněná tabulka na konci výzkumu

Příloha č. 1

Tabulka pro zápis hlásek, u kterých je správná nebo špatná výslovnost

[illegible]

Příloha č. 2

Vyplněná tabulka na začátku výzkumu

Zvládá-li žák hlásku vyslovit – ANO, nezvládá-li hlásku – NE

[illegible]

Příloha č. 3

Zásobník slov a vět pro logopedická cvičení

Slova

C	cena, celá, cupe, více, konec, cinká, ulice
Č	čelo, oči, koláče, míč, čokoláda, čichá, čenich
S	sedí, sype, sova, mísa, husa, maso, pes
Š	šije, šedý, šaty, šátek, kaše, piš, myška
Z	zima, zebe, zajíc, koza, kazí, zelí, vozí
Ž	žába, žene, žito, žížala, žije, váže, běží
R	ruka, rána, troubí, metr, hadr, cukr, dobrý
Ř	řeka, říká, řada, řeže, hoří, vaří, šetří

Slova s náročnější výslovností

TR	trpí, trká, trní, trčí, trvá, trám, trny, trhá, trik, trest
FR	fík, frč, frak, frčí, fráze, fronta, frčet, frká, frnkne, fráček
VR	vrch, vrhá, vrzá, vrub, vrták, vrčí, vrak, vrká, vrba, vrší
BR	brčko, brtník, brní, brzy, brzo, brzdy, brus, brod, brýle, brek
HR	hrk, hrst, hrdý, hrkot, hrom, hroch, hrad, hrb, hrob, hrůza
GR	graf, groš, grešle, tygr, angrešt, gram, kilogram, biograf, grafika, grimasa
CHR	chrup, chrom, chrpa, chrlí, chrám, chrt, chrání, chrčí, chromý, chrastí
KR	krb, krk, krtek, kruh, krov, kroj, krčí, krtek, krmí, krok
PR	prskat, prchat, prut, pruh, prsten, prach, prásk, prchá, prskavka, prší
DR	drb, drk, drc, drob, drn, drak, hadr, drzý, drtí, drobeček
MR	mrk, mrkev, mrholí, mrzne, mručí, mrož, mrak, mráz, mrznout, mrzutý

CR	crk, crčí, crkot, crčet, crnk, cvrnk, Crha, crká, crknout, cvrček
ZR	zrno, zrak, zrada, zrát, zrovna, uzraje, zrýt, zručný, zrušit, zrovna
ČR	črtá, črty, náčrt, črtnout, črt, načrtnul, náčrtník
ŠR	šroub, šrám, šrot, šramot, šrafovat, šroubovat, šroubek, šroubovák, šrafování
ŽR	žralok, žraločí, žrádlo, žrát, žrout, žral, žravý
TŘ	třicet, třída, tříska, třídění, třese, třesně, třást, třídění, třeba, třikrát, třídní, třepat, tři
PŘ	příběh, příjem, příště, přítel, přece, přátelé, přesun, příklad, přítok, případ
KŘ	křik, křičí, kříží, křivka, křehký, křeček, křemen, křivý, křídlo, křen
CHŘ	chřipka, chřtán, chřest, chřestýš, chřadne, chřestí, chroupe, chřípí, chřestit, chřástal
DŘ	dřív, dřít, dřina, dřívko, dřep, dřev, dřez, dřívce, dřevo, dřevěný
BŘ	bříza, břicho, bridlice, břeh, břez, březina, břeska, břesťan, březnový, břevno
VŘ	vřídlo, vřít, vřes, vřesť, vřeteno, vřelý, vřidek, vřiská, vřelý, vřesť
HŘ	hřib, hřebík, hřebě, hřiva, hřiště, hřidel, hřebíček, hřeben, hřeje, hřebec
MŘ	mříž, umřít, mřížka, mříže, mřížkový, mřenka, umřít, mřížový

Věty s problémovými hláskami

CSZ a ČŠŽ

Pes u boudy kňučí, štěká, každý den na pána čeká. A když slyší, že pán vchází, pejskovi už nic neschází.

Vyžehlím ti kapesníček, udělej si tam uzlíček! Půjdeš zase do města, koupíš vejce do těsta.

Syslovi se ulevilo, že už venku polevilo. Zásoby se ztenčily, jen aby mu stačily. Zima, zima všude vládne, do pelíšku ještě táhne.

Bě, pě, vě, mě

Běta v domě mává na mě. V domě na mě mává, pomněnku mně dává.

Pěkné poupě tobě dám, pěkné květy tady mám. Evě věnuju jich pět, květy podám Evě hned.

Ď, Ť, Ň

Děti, děti, pojd'te k vodě, uvidíte nové lodě! Lodě dělal děda, moje loď je hnědá.

Koťátko tu mňouká a na Pět'u kouká. „Pojď, koťátko, nekoukej, dám ti papat, nemňoukej.“

Příloha č. 4

Použita tabulka při sluchové analýze pro zápis hlásek

C	Z	S	R	D
Č	Ž	Š	Ř	Ď

Příloha č. 5

Říkaneky, které byly použity u konkrétních žáků.

Ř 1

Tříska – Oldřich řezal břízku a zadřel si třísku. Třísku vyndal před chvílí, neřve ani nekvílí.

Ř 2

Hříby – Nesu hříby, křemenáče, potřebuji tři pekáče.

Ř 3

Křeček v zimě – Křeček v díře hovoří, že ho zima umoří. Už si zimu nepřije, na jaře se ohřeje.

Ř 4

Máňa – Máňa dobře vaří, večere se daří. Přidá přesně koření, vyzná se ve vaření.

Ř 5

Oříšky – Bořek nám oříšky nese, trhal a třásl je v lese. Na lísce ořechy rostou, Bořek je mlsá už cestou.

Ř 6

Kuřátka – Kuřátka se prohánějí, pokřikují, dovádějí. Když pes Ořech zavrčí, k mámě se hned přikrčí.

Ř 7

Tři bratři – Jedna, dvě, tři – to jsou bratři. První bude pekařem, druhý říká – kuchařem. Třetí nemá přání, hračky pořád shání.

Další říkaneky pro zafixování hlásek, zejména na hlásky R a Ř.

R

- Petrův parník brázdí strouhou, pluje rychle proti proudu. Pak se prudce obrátí, po proudu se nevrátí.
- V zahradě je větrník, ten se krásně točí. Když se vítr opírá, tak se rychle točí.
- Jirka dostal morčátko kulaté jak prasátko. Morče chroupe mrkev, kůrky, zrní, travu i brambůrky. Pak po dobré potravě spinká rádo na trávě.
- Karel jednou za rohem našel buchtu s tvarohem. Hned mi půlku daroval, ale já ho varoval. Nech tu buchtu s tvarohem tam, kde byla, za rohem. Nevíš, kdo ji zahodil, já bych nerad marodil.
- Povídala pračka: Prát je pro mne hračka, elektrický motor mám, krásně vrčí, pere sám.
- Nakresli maminku s krásnými vlasy. Nakresli maminku královnu krásy.
- Ze vrat jedou traktory vyorávat brambory. Bude brambor hromada, vždyť je dobrá úroda.
- Martin cvrknal kuličky, vybral si je z krabičky. Prohrál modré, červené, i ty krásně skleněné.
- Na trávníčku stromek stojí, pod stromem se strýc kos strojí. Co to troubí? Kos se plaší, že na stromě strašně straší. Troubí, troubí na stromečku paní straka na trubičku.
- Malý brouček v trávě brečí, broučková ho jisti učí. Dává broučku do pusinky broskve, trnky a brusinky. Prach a broky, táta broukne a na broučka trochu houkne. Broučkovi se brada klepe, brečí, ale už jí lépe.
- Kopretina, modrá chrpa, prvosenka, rudý mák na zahrádce krásně rostou a na stráních právě tak.
- Prosím, prosím, nesu boty, spravte mi je do soboty. Deset stehů sem a tam, do práce je nosívám.
- V Praze mají hračky, auta, ryby, dráčky. Koupím krásnou berušku pro tu naši Věrušku.

- Mám rád v parku veverky, ty rezavé čiperky. Strom je pro ně dům i hrad, mohou si tam žít i hrát.
- V garáži je krásné auto, mnoho korun padlo na to. Motor rychle startuje, správně vrčí, pracuje. Zítra s autem vyrazíme, s radostí tě povozíme.
- Trnky, trnky trpké, chudé, kdo vás trnky trhat bude? Trpaslíček trnky trhá, trhání mu dlouho trvá. Trhá trnky v trní v lese, do trhu pak trnky nese.
- Prvá, druhá, třetí, Čtvrtá, na zahradě krtek vrtá. Drápky má jak vývrtky, vrtá metro pro krtky. Od chrpy až po macešky, dál už musí každý pěšky.
- Mezi smrčky slyšíš cvrčky, komupak to hrají? Inu těm, co na koncertech rádi poslouchají.

Ř

- Na svatého Řehoře, čápi letí přes moře, žába hubu otevře, ledy plují do moře. Líný sedlák, který neoře.
- Zapřáhli jsme osm koní, zapřáhli jsme koníčky. Mají zlaté podkověny, v nich stříbrné hřebíčky.
- Řepa roste na zahrádce, vedle ní je ředkvička. Roste jako řepa v řádce, ale je jen maličká.
- Mařenka s Jiřinkou, přikryjí se peřinkou. Pod peřinkou dobře je, peřinka je ohřeje.
- Až přijde březen, za kamna vlezem. Až přijde duben, ještě tam budem.
- Mám tři koně od Třeboně, mám tři koně pěkné. Kdo tři koně potřebuje, ať si o ně řekne.
- Mé sestře se nevěřilo, že se jí to podařilo, přebrodit tu říčku v lese, teď od říčky hříbky nese.
- Přihnala se bouře, řádí v našem dvoře. Chudák malá břízka, hrom kolem ní vříská. Tak to bývá na jaře, že padají trakaře.

Příloha č. 6

Zápis sluchové analýzy

Žák A

1. analýza	C	Z	S	R	D	Č	Ž	Š	Ř	Ď
SPRÁVNĚ	2	2	2	2	0	2	4	2	2	3
ŽÁK A	2	2	2	1	0	2	2	4	2	5

2. analýza	C	Z	S	R	D	Č	Ž	Š	Ř	Ď
SPRÁVNĚ	2	1	1	3	2	2	3	3	3	0
ŽÁK A	2	1	1	3	2	2	1	4	3	0

3. analýza	C	Z	S	R	D	Č	Ž	Š	Ř	Ď
SPRÁVNĚ	2	2	2	2	2	2	4	3	2	2
ŽÁK A chyběl	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Žák B

1. analýza	C	Z	S	R	D	Č	Ž	Š	Ř	Ď
SPRÁVNĚ	2	2	2	2	0	2	4	2	2	3
ŽÁK B chyběl	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

2. analýza	C	Z	S	R	D	Č	Ž	Š	Ř	Ď
SPRÁVNĚ	2	1	1	3	2	2	3	3	3	0
ŽÁK B	2	1	1	3	2	2	3	3	3	0

3. analýza	C	Z	S	R	D	Č	Ž	Š	Ř	Ď
SPRÁVNĚ	2	2	2	2	2	2	4	3	2	2
ŽÁK B	2	2	2	2	2	2	4	3	2	2

Žák C

1. analýza	C	Z	S	R	D	Č	Ž	Š	Ř	Ď
SPRÁVNĚ	2	2	2	2	0	2	4	2	2	3
ŽÁK C	2	2	2	2	0	2	4	2	3	4

2. analýza	C	Z	S	R	D	Č	Ž	Š	Ř	Ď
SPRÁVNĚ	2	1	1	3	2	2	3	3	3	0
ŽÁK C	1	2	2	2	2	2	3	3	2	2

3. analýza	C	Z	S	R	D	Č	Ž	Š	Ř	Ď
SPRÁVNĚ	2	2	2	2	2	2	4	3	2	2
ŽÁK C chyběl	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Žák D

1. analýza	C	Z	S	R	D	Č	Ž	Š	Ř	Ď
SPRÁVNĚ	2	2	2	2	0	2	4	2	2	3
ŽÁK D	1	2	3	2	0	2	4	2	4	7

2. analýza	C	Z	S	R	D	Č	Ž	Š	Ř	Ď
SPRÁVNĚ	2	1	1	3	2	2	3	3	3	0
ŽÁK D chyběl	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

3. analýza	C	Z	S	R	D	Č	Ž	Š	Ř	Ď
SPRÁVNĚ	2	2	2	2	2	2	4	3	2	2
ŽÁK D chyběl	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Žák E

1. analýza	C	Z	S	R	D	Č	Ž	Š	Ř	Ď
SPRÁVNĚ	2	2	2	2	0	2	4	2	2	3
ŽÁK E chyběl	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

2. analýza	C	Z	S	R	D	Č	Ž	Š	Ř	Ď
SPRÁVNĚ	2	1	1	3	2	2	3	3	3	0
ŽÁK E	2	1	1	1	2	2	3	3	3	0

3. analýza	C	Z	S	R	D	Č	Ž	Š	Ř	Ď
SPRÁVNĚ	2	2	2	2	2	2	4	3	2	2
ŽÁK E chyběl	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Žák F

1. analýza	C	Z	S	R	D	Č	Ž	Š	Ř	Ď
SPRÁVNĚ	2	2	2	2	0	2	4	2	2	3
ŽÁK F	2	2	2	2	0	2	4	2	4	4

Příloha č. 7

Vyplněná tabulka na konci výzkumu

žáci hláska	žák A	žák B	žák C	žák D	žák E	žák F	žák G	žák H	žák I	žák J
A	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO
E	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO
I	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO
O	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO
U	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO
M	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO
B	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO
P	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO
F	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO
V	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO
H	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO
CH	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO
J	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO
N	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO
D	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO
T	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO
Ť	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	NE
Ď	NE	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	NE
Ň	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	NE
K	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO
G	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO
C	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	NE
S	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	NE
Z	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	NE
Č	NE	ANO	ANO	NE	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	NE
Š	NE	ANO	ANO	NE	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	NE
Ž	NE	ANO	ANO	NE	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	NE
L	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO
R	NE	NE	ANO	NE	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	NE
Ř	NE	ANO	NE	NE	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO	NE